

A decorative border with a repeating floral and vine pattern in a light blue color, framing the central text area.

Ф. М. НЕБОРЯЧОК

МАКСИМ
РИЛЬСЬКИЙ

ВИДАВНИЦТВО
ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
1955

Ф. НЕБОРЯЧОК

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ

Літературно-критичний нарис

ВИДАВНИЦТВО
ЛЬВІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

1955

Відповідальний редактор
С. М. Шаховський

Сивоголовий, простір огляда,
Похил плечей випростує неначе,
І серце б'ється буйне і гаряче,
І в карих очах — повінь молодал
(А. Малишко «Максиму Рильському»)

Я молодий, бо з молодими!
(М. Рильський)

Творчість поета-академіка Максима Тадейовича Рильського надзвичайно багата і різностороння. Ім'я письменника оточене заслуженою любов'ю і повагою широкого кола читачів. В наші дні Максим Рильський — видатний поет, вчений, публіцист і талановитий перекладач — добре відомий в усіх республіках Радянської Вітчизни; невпинно зростає його популярність у країнах народної демократії.

В особі Максима Рильського ми маємо визначного майстра соціалістичної культури. Його поетична творчість відзначається багатством тем, жанровою різноманітністю, досконалою технікою вірша. Кращим поетичним творам Рильського, великого майстра і чарівного володаря слова, властива мудрість простоти і дохідливості. У них життя й діяльність людини, її найскладніші почуття та переживання відтворені з легкістю і невимушеністю народної пісні. Все це характеризує Рильського як справжнього народного письменника і забезпечує все зростаючий успіх його творам. За неповними даними Всесоюзної книжкової палати, протягом 25 років тільки в нашій країні твори М. Рильського вийшли 53 виданнями загальним тиражем понад 800 тис. екземплярів. Лише українською мовою М. Рильський опублікував біля 50 книжок своїх творів. Вибрані твори Рильського виходили окремими збірками та друкувалися в періодичній пресі за кордоном албанською, англійською, болгарською, іспанською, німецькою, польською, румунською, французькою, чеською і угорською мовами. Оригінальний, самобутній поет, людина багатющої духовної культури, виняткової обізнаності з світовою літературою, Максим Рильський охоче ділиться своїм досвідом з літературною молоддю, дбайливо підтримує та впрошує молодих поетів Радянської України.

Загально визнаною є також висока перекладацька майстерність Рильського. Серед письменників, чії твори з успіхом перекладає на українську мову Рильський, знайдемо Шекспіра, Корнеля, Расіна, Мольєра, Вольтера, Гюго, Крилова, Грибоедова, Пушкіна, Лермонтова, Гоголя, Некрасова, Міцкевича, Словацького, Акакія Церетелі, Яна Райніса, Янку Купалу, Якуба Қоласа, Назима Хікмета і багатьох інших представників світової літератури.

Широко відомий на Україні М. Рильський і як активний науковий та громадський діяч. Він є одним з найвидатніших філологів Республіки, автором наукових досліджень про мову, літературу та усну творчість українського народу. З 1943 року М. Рильський — дійсний член Академії наук Української РСР; зараз він керує Інститутом мистецтвознавства, фольклору її етнографії АН УРСР.

В 1946 році М. Рильський був обраний депутатом Верховної Ради Української РСР, а в 1950 і 1954 роках — депутатом Верховної Ради Союзу РСР. Протягом 1941—1946 років він очолював Спілку радянських письменників України, на II і III з'їздах письменників України та на II Всесоюзному з'їзді письменників його обирають членом правління Спілки. Своєю творчістю, науковою і громадською діяльністю Максим Рильський утверджує велику, непорушну дружбу між народами Радянського Союзу і трудящими країн народної демократії, активно бореться за мир, за торжество ідей комунізму.

Відомо, що М. Рильський не зразу і не без труднощів досягнув такого високого і почесного місця одного з провідних поетів Радянської України, яке тепер по праву займає. Шлях творчого зростання у Рильського-письменника був довгий, складний і нерівний. «Життєву путь свою нерівно і хитаючись верстав я...» — змушений визнати сам поет з властивою йому прямою.

Повільним, але неухильним було зростання поета — звільнення від впливів буржуазної ідеології, від аполітизму і опанування методом соціалістичного реалізму. Ось як про це розповідає сам Рильський: «...йшов я складним, а то й плутаним шляхом. Настав час — і, завдяки Комуністичній партії, завдяки середовищу радянських письменників, завдяки усвідомленню тих процесів, які ішли в Радянському Союзі, я рішуче вступив до табору борців проти старого, капіталістичного світу, проти старого буржуазного світогляду. Чи сталося це в один день? Ні. Були хитання, були хиби, було нерозуміння очевидного, були збочення і повертання назад. Проте я виборсувався з тенет ворожої ідеології, і це привело, кінець кінцем, до того, що в дні Великої Вітчизняної війни, року 1943-го, я вступив до лав Комуністичної партії»¹.

Своєю плідотною і різносторонньою діяльністю Максим Рильський з честю виправдує високе і зобов'язуюче звання комуніста, діяча найпередовішої в світі радянської культури і літератури, інженера людських душ.

* *
*

Максим Тадейович Рильський народився 19 березня 1895 року в м. Києві в родині дрібного поміщика, в ті часи відомого

¹ «Літературна газета» від 11.XII 1947 р.

вченого-етнографа і громадського діяча ліберального напрямку. Тадей Рильський був членом «Старої Громади», виступав у пресі з статтями на економічні та етнографічні теми. Що це була помітна в тогочасному культурному житті постать, видно хоча б з того, що М. Коцюбинський в одному з листів до І. Франка згадує Тадея Рильського, називаючи його «надзвичайно талановитою людиною», а Іван Франко в 1902 році на смерть Т. Рильського відгукнувся некрологом. Похвальні відгуки про нього залишила також Леся Українка.

Мати майбутнього письменника, з якою Тадей Рильський одружився другим шлюбом, була простою селянкою села Романівки, кол. Сквирського повіту на Київщині. Це була жінка з світлим розумом, ніжною, чутливою душею. До одруження вона була неграмотною, але знала безліч народних пісень, казок, які з раннього дитинства дуже любив слухати Максим. Вивчившись за допомогою чоловіка читати і писати, вона перечитала дуже багато книг, особливо захоплювалася Л. Толстим, зокрема його «Анною Кареніною».

Більша частина дитячих років Максима Рильського проходила в селі, в середовищі родичів та односельчан матері. З села Романівки бере початок та сильна любов до української народної пісні, до чарівної природи і до людини-трудівника, яка характеризує весь життєвий і творчий шлях М. Рильського.

«Село Романівка, — читаємо в одній з автобіографій Рильського, — розташоване над річкою Унавою, що створює ряд ставків. З просторим романівським ставом зв'язані наймиліші мої дитячі і юнацькі спогади: тут я провадив цілі дні з єдиними товаришами моїх дитячих літ — селянськими хлопчиками, тут я був посвячений своїми братами, а також великим їхнім приятелем, романівським селянином Денисом Коленюком, у мистецтво вудження риби і полювання з рушницею, які й досі дають мені чудові години відпочинку, тут я приглядався до таких милих, «тургеневських» людей, як той же самий Денис, безперечний поет по натурі, заповзятий співець, людина, яка могла цілими годинами милуватися з *запаху* водяних трав і квітів, як швець, мисливець, рибалка, музика і невтримний фантаст Родіон Очкур, тут навчився любити нашу тиху, нашу світлу природу...»¹.

Ріс майбутній поет спостережливим і вразливим. Він був чутливим не лише до красот природи, але й до людського горя. Кровно зв'язаний з трудовим народом, молодий Рильський рано помічає та болісно переживає сільську темряву, забитість, постійні нестачі, злидні. «Все ж ці ідилії, — продовжує Рильський у згаданій вище автобіографії, — не закривали від мене того, чим було тодішне село і тяжкі злидні хоча б того ж Родіона Васильовича, у якого я часто гостював, видовище напів-

¹ Цит. за кн. Л. Новиченко. Повість про поета, вид. «Рад. письменник», К., 1941, стор. 13—14.

розваленій хати у мого друга Яська Ольшевського і напівголих його братиків і сестричок не могли не викликати в мені зовсім інших, далеко не ідилічних думок і почуттів, яким розвинулись дано було пізніше»¹.

Про ці ж «далеко не ідилічні почуття та думки» про соціальну нерівність, що хвилювали молодого Рильського, свідчать і окремі його ранні твори. Так, в прозовому нарисі «Бабине літо» (1912) ідилічна картина осінньої природи з традиційним дідом-рибалкою над тихим ставом закінчується контрастним малюнком: «А по полю йде стовп диму: то летить поїзд, і своєю невмолимою ходою нагадує про невмолиму ходу життя; летить поїзд у великий город, де в хаосі і суєті шумлять люди, безсильні й могуті, голодні і надто ситі, де в нежданно-фантастичних узорах сплелися сльози із сміхом, поезія з болотом. . .»

І саме ці враження, признається М. Рильський в іншій автобіографії, «спомини про всі ці речі помогли сформуванню мого справжнього світогляду і прийняттю всім *серцем*, не тільки розумом, Великої Жовтневої революції»².

Значний вплив на формування світогляду Максима Рильського мали книги. Першим учителем Рильського був його батько — він навчив малого Максима писати і читати українською мовою. У батька та його друзів були великі бібліотеки, якими рано почав користуватись Максим Рильський: він читав дуже багато, хоча й безсистемно. Спочатку домашній учитель Микола Трохимович, а потім учитель гімназії, куди М. Рильського в 1908 році було віддано зразу в третій клас, привчають Максима «розумно читати книгу». В читанні літератури виробляється певна система, цілеспрямованість, визначається коло справділюбимих авторів. Вже в гімназійні роки, пише з цього приводу Рильський в автобіографії, «глибоко полюбив я на все життя Шевченка, Пушкіна, Міцкевича, трьох найсвятіших моїх учителів, а з любов'ю до народної пісні я, здається, і вродився»³.

З юнацьких років і по сьогодні Рильському властива постійна, неситима жадоба до книги. Гідна подиву обізнаність Рильського з світовою літературою та мистецтвом, величезний діапазон цієї обізнаності. Гомер і Вергілій, Данте і Шекспір, Буало і Мольєр, Байрон і Вольтер, Едгар По і Дефо, Пушкін і Лермонтов, Міцкевич і Словацький, Янка Купала і Ян Райніс, Садридін Айні і Назим Хікмет . . . Сотні і сотні імен письменників різних народів, від античної епохи до наших днів — проходять через творчість Рильського як його вчителі, порадики, друзі. Рильський вивчає та перекладає «Слово о полку

¹ Цит. за кн. Л. Новиченко. Повість про поета, вид. «Рад. письменник», К., 1941, стор. 14.

² М. Рильський. Поезії в трьох томах, т. I, Державне вид. художньої літератури, 1946, стор. 44.

³ Там же, стор. 51.

Гореве» і «Сербські епічні пісні», досліджує творчість Шевченка і Пушкіна, Івана Франка і Коцюбинського, розробляє теорію художнього перекладу, редагує 20-томне зібрання творів М. Лисенка і збірник радянських народних частушок та коломийок, створює лібретто опери «Щорс» і п'єсу «Тарас Бульба» за мотивами повісті М. Гоголя, з однаковою вправністю пише кваліфіковані статті про артиста П. Саксаганського чи композитора Л. Ревуцького та про мовні зв'язки російського і українського народів.

Вже цей, побіжний, далеко неповний перелік тем та проблем літератури і мистецтва, якими займається Максим Рильський, дає уявлення про його справжню філологічну освіту та ерудицію. Постійною роботою над книгою, безустанним прагненням до знань, широкою, різносторонньою освіченістю М. Рильський нагадує двох своїх великих попередників і учителів — Івана Франка і Лесю Українку.

Безумовний вплив на молодого Рильського мало оточення, в якому він зростає. Та цей вплив був подвійного характеру. З одного боку, матір та односельчани, з якими був знайомий та дружив Максим, старші брати Іван та Богдан, великі знавці та любителі народних пісень, такі батькові друзі як славетний композитор Микола Лисенко, поет М. Старицький, артисти П. Саксаганський, М. Заньковецька та інші. Вони вчили любити та цінити справді прекрасне в житті та мистецтві. Говорячи про любов до народної пісні та музики, перейняту від матері і старших братів, М. Рильський підкреслює: «Найсильніше ж закріпило в душі цю любов до музики і пісні проживання моє на початку гімназичної науки в родині Миколи Лисенка. Сам Лисенко, бездоганний рицар української пісні, прекрасний композитор і піаніст, зостався в моїй пам'яті, як найчарівливіша людина»¹. В 1913 році М. Рильський зустрівся з Володимиром Короленком, коли той приїхав у Київ на процес Бейліса. Рильському запам'яталося, як «Короленко вельми картинно і схвильовано розповідав про свіжу тоді в пам'яті Сорочинську трагедію — жахливу покару «статським советником» Філоновим сорочинських селян. Гнівний лист Короленка до Філонова проgrimів тоді на всю Росію... Короленко, — продовжує Рильський — так само здивував мене високою своєю простотою й скромністю в поведінці...»².

Про коло сільських друзів Максима Рильського частково вже згадувалося вище. Це були люди, які цінили труд, були знайомі із злиднями і мріяли про революцію. В автобіографії Рильський так описує свого друга Яська та матиного брата, дядька Тодося: «З тим же таки Яськом, — пише Рильський, —

¹ М. Рильський. Поезії в трьох томах, т. I, Державне вид. художньої літератури, 1946, стор. 52.

² Там же, стор. 52—53.

ми року 1905-го, коли флюїди революції черкнули людські серця, коли в хаті чи в клуні у дядька Тодося, завзятого садовода і великого мудреця, збиралися люди послухати заїжджого агітатора і взагалі творилися потаємні й дивовижні речі, коли щовечора на обрії червоніли заграви пожеж, — із тим же, Кажу, Яськом ми зробили своерідну демонстрацію: пройшли мимо «волосного правління», співаючи Марсельезу»¹. Не слід, звичайно, перебільшувати значення цього вчинку 10-річного хлопчика, але вказівка на те, що саме у дядька Тодося збиралися селяни послухати агітатора, що Максим з своїм приятелем співали саме «Марсельезу», дає певне уявлення про настрої того сільського середовища, в якому зростав письменник.

Але, з другого боку, на свідомість М. Рильського мало вплив і інше — протилежне середовище. Серед батькових друзів і знайомих були також такі, як В. Антонович, О. Русов, В. Науменко, відомі не лише як носії, але й як активні популяризатори ідеології українського буржуазного націоналізму. Рильський вчився в приватній гімназії, що визначалась буржуазно-дворянським класовим складом учнів. Мало що змінився класовий характер оточення Рильського, коли він розпочав навчання в Київському університеті — спочатку на медичному, а потім на історико-філологічному факультеті. У впливі цього середовища слід шукати того «об'єктивізму», аполітизму і демонстративної байдужості до навколишньої дійсності, до політичних проблем, які довгі роки були властиві поезії Рильського і рецидиви яких мали місце в окремих творах письменника навіть в роки Вітчизняної війни.

Та ні один з названих факторів не набрав у дожовтневі роки вирішального значення. Процес остаточного формування світогляду закінчився уже в умовах радянської дійсності. Ось що говорить з цього приводу про себе Максим Рильський: «...ні 1905-й рік, коли я, правда, був ще дитиною, ні роки реакції, ні повсякчасне обертання серед сільської бідноти, ні книги, ні приятелі не помогли мені усталити твердий соціально-політичний світогляд. Ще дивніше, що не зробили цього й похмурі роки імперіалістичної війни, на які припадає моє студентування. . . Я, правда, не тільки твердо усвідомив уже за тих часів, але й гостро, серцем, відчув соціальну несправедливість тодішнього ладу, — але не бачив і не вмів шукати виходу із того стану. . .»².

Творчий шлях М. Рильського розпочався після революції 1905 р. Нахил до віршування, тонке відчуття мелодики вірша, метра, рими виявив Максим Рильський дуже рано: перші віршовані спроби відносяться до 1902 року, коли юному поетові було лише сім років. З того часу, напівжартома зазначає

¹ М. Рильський. Поезії в трьох томах, т. I, Державне вид. художньої літератури, 1946, стор. 43.

² Там же, стор. 55.

М. Рильський у автобіографії, «так і залишився я людиною, що не може байдужно дивитись на білий, неписаний папір»¹.

З кінця 1907 року окремі вірші М. Рильського появляються в друкові на сторінках різних газет та журналів (перший з відомих нам друкованих віршів Рильського — «Сон» появился в газеті «Рада» від 9. XII 1907 р.).

Ось один з ранніх віршів М. Рильського, написаний в 1908 році.

РАДІСТЬ РИБАЛКИ²

Свіжий ранок. Сонце ясне
Туман розганяє,
Хвилі срібні в ставу гріє,
Промінь розсипає.
А на човнику рибалка
З удками сидить,
На полавці нерухомі
Дивиться — й мовчить.
Вже старенький цей рибалка,
Посивів зовсім,
А не може він розстатись
Зі ставом своїм.
Біля оцього ставочку —
Він же тут зростав,
То за те він любить буде
Цей сріблястий став.
Та сьогодні дід сердитий
Шепче: «не клює!» —
«А я ж знаю — в цьому місці
«Лящі славні є!».
«Але ні... от щось торкає» —
Посміхнувсь дідок.
Справді — якась риба сильно
Сірпа за гачок.
Дідусь тягне. Щось велике!
«Чи не окунець?»
Таки окунь... «Ага» — каже —
«Попавсь, молодець?»
«От і буде що засмажить...
«А який важкий!»
«Майбуть хунтів зо-три буде» —
Радіє старий.
«Як побачить мій Василько
(Дідів внук малий) —

¹ М. Рильський. Поезії в трьох томах, т. I, Державне вид. художньої літератури, 1946, стор. 42.

² Публікується вперше. Оригінал вірша зберігається в Архіві Львівської бібліотеки АН УРСР, рукописний відділ.

«Та й радісно кричатиме:
«От окунь який!
«Я, дідусю, як виросту —
«Буде він казати,
То я буду таких самих
Окунів тягать...»
І дід удочки ізнову
В воду закида,
А йому щось шепче тихо,
Ласкаво вода...

В 1910 році 15-річний Рильський публікує першу свою книжечку віршів «На білих островах». «Відтоді, — каже Рильський, — почав я вважати себе справжнім літератором...»¹.

Закінчити університет М. Рильському не довелося. Почалися революційні події 1917 року, які хоч і не втягли в свою орбіту молодого поета (щоправда, в 1917 році Рильський навіть деякий час займав посаду «помічника секретаря Сквирської продовольчої управи»), проте змусили його серйозно задуматися над тим, яке місце зайняти в житті та літературі. І хоча питання про те, щоб посвятити своє життя літературній роботі для Рильського на той час було остаточно вирішене, він повністю зміг зайнятися улюбленою справою лише з 1929 року. Перед цим — 10 років учительської праці в селі, потім в Києві (Рильський викладав українську мову в одній з семирічок міста та на робітфаці при Київському університеті) і одночасно «літературна робота з піднесеннями й западами», перші вдалі спроби на ниві художнього перекладу.

В 1918 році М. Рильський видає другу збірку поезій — «Підосінніми зорями». В тому ж році окремою книжечкою виходить поема-ідилія «На узліссі». За ними появляються збірки: «Синя далечінь» (1922), «Поєми» (1924), «Крізь бурю й сніг» (1925), «Тринадцята весна» (1926), «Під осінніми зорями» (1926 р., видання друге, перероблене), «Де сходяться дороги» (1929), «Гомін і відгомін» (1929).

На ці ж роки припадає початок роботи Максима Рильського в епічному жанрі та як перекладача. Перша з опублікованих поем Рильського «Чумаки» була закінчена в 1923 році, поема «Крізь бурю й сніг» — в 1923, «Ганнуся» — в 1924, «Сіно» — в 1927, «Сашко» — в 1928 році. В 1927 році Рильський розпочав роботу над великою поемою «Марина» (закінчив у 1932 році). В другій половині 20-х років поет інтенсивно працює над художніми перекладами на українську мову творів Пушкіна, Міцкевича, класиків французької літератури.

Але, як побачимо далі, твори Рильського 20-х років ще не виявили перед читачем повністю і виразно можливостей їх

¹ М. Рильський й. Поезії в трьох томах, т. I, Державне вид. художньої літератури, 1946, стор. 55

автора. У них ще часто справжній, щирий голос митця, який вже відчуває необхідність оспівувати паростки нового життя, губитися, тоне в фальшивому хорі чужих голосів та мотивів. Навколишнє життя владно нагадує про себе поетові, порушує його уявлюваний спокій на лоні природи, чи в оточенні героїв та літературних образів далекого минулого. Але нездорова літературна традиція, в полоні якої довгі роки перебував молодий поет, продовжує тяжіти над Рильським. Незручність такого становища з кожним роком стає все очевиднішою не лише для читача, але й для самого письменника. Він переживає внутрішню боротьбу, прагне звільнитися від нездорових впливів. Це прагнення знаходить підтримку в оздоровлюючій і сприятливій для творчого розвитку радянській дійсності.

І в кінці 20-х та на початку 30-х років у творчості Рильського настає крутий злам, намічається різкий поворот. Теми та мотиви соціалістичного будівництва, радянської дійсності, яку спочатку поет демонстративно не помічає, а з середини 20-х років хоч і вивчає і відтворює, але дуже несміло та поверхово, — стають провідними, основними у його творчості. З цього часу читач все більше переконується, що Рильський нарешті знайшов не лише героя для своїх творів, але й себе як поета — митця нової епохи, усвідомивши роль мистецтва в житті радянського народу, своє місце в рядах будівників соціалізму.

Цей новий етап, «поворотний момент» у творчості Рильського, що намітився вже в половині 20-х років, остаточно зафіксований появою восени 1932 року збірки «Знак терезів». Допомогли Рильському і подібним до нього чесним представникам старої інтелігенції стати на шлях служіння радянському народові та активної участі в будівництві соціалізму грандіозні успіхи в розвитку всіх галузей народного господарства, а також постійна увага та виховна робота серед старої інтелігенції з боку партії і уряду. Особливо слід вказати на історичну постанову ЦК ВКП(б) від 23.IV 1932 р. «Про перебудову літературно-художніх організацій». Ось як оцінив цей документ М. Рильський: «23 квітня 1932 р. — історична дата не тільки в літературі, а й у громадському житті. Не тільки в громадському, а й в особистому житті кожного письменника, що заслугує на почесне ім'я радянського чи щиро прагне його заслужити. Лірично кажучи: це один з тих моментів, що окрилюють, що скеровують свідомість, що примушують напружувати творчі мускули... Це він, той квітень торішній, поміг мені восени здати збірку «Знак терезів», таку далеку від збірок попередніх — і «по-хорошому», здається мені, далеку. Це бадьорий вітер навів мені гнівне закінчення «Марини», він стеле передо мною дорогу, де на верстових стовпах написано: дорога в сонячну країну комуністичного суспільства»¹. 30-ті роки відзначаються

¹ «Літературна газета» від 27.IV 1933 р.

бурхливим розквітом поетичного таланту М. Рильського. В 1933 році виходить окремою книжкою його велика поема «Марина», за нею збірки — «Київ» (1935), «Літо» (1936), «Україна» (1938), «Збір винограду» (1940). Крім того, протягом 30-х років вийшло чотири збірники вибраних поезій Рильського («Вибрані вірші» в 1937 і 1939 роках, «Вибрані поезії» в 1940 році вийшли у Львові та Києві). Багато поезій із цих збірок здобувають загальносоюзну популярність, а «Пісня про Сталіна», «Моя Батьківщина» та ряд ін. стають хрестоматійними. 31 січня 1939 р. за плідотворну літературну діяльність Рильський був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора.

В роки Великої Вітчизняної війни М. Рильський працював особливо наполегливо та продуктивно. Він видав поетичні збірники «За рідну землю» (1941), «Слово про рідну матір» (1942), «Світова зоря» (1942), «Світла зброя» (1942), «Велика година» (1942), «Неопалима купина» (1944), а також дві поеми — «Жага» (1943) і «Мандрівка в молодість» (1944), книжку публіцистичних статей «Народ бессмертен» (1942) та книжку «Вибрані поезії» (1943). В 1944 році в Москві другим виданням вийшла поема «Марина». Крім цього, Рильський в дні війни багато перекладав на українську мову, займався науковою роботою. В 1943 році він був удостоєний Сталінської премії I ступеня та нагороджений орденом Червоної Зірки.

В 1945 році громадськість України відзначала 50-річчя з дня народження та 35-річчя літературної діяльності Максима Рильського. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 18 березня 1945 року ювіляра за видатні заслуги в галузі художньої літератури нагороджено орденом Леніна.

В післявоєнні роки твори Рильського виходили такими збірками (називаємо основні): «Поезії в трьох томах» (1946), «Вірність» (1946), «Мости» (1948), «Братерство» (1950), «Урожай» (1951), «Наша сила» (1952), «Весняна пісня» (1952), «Ранок нашої Вітчизни» (1953), «300 літ» (1954), «Квіти друзям» (1954), «Сад над морем» (1955). В 1950 році вийшла книжка вибраних творів Рильського — «Поезії» (1910—1950), в 1951 — «Поеми і лірика», в 1952 — «Вибрані переклади», в 1954 — «Вибране». Публіцистичні та літературно-критичні статті Максима Рильського складають збірники «Дружба народів» (1951) українською та російською мовами, «Під зорями Кремля» (1953) і «Великая дружба» (1954).

В 1950 році за переклад поеми А. Міцкевича «Пан Тадеуш» на українську мову Максим Рильський вдруге одержує Сталінську премію.

* * *

Десятиріччя перед революцією 1917 року, протягом якого Максим Рильський робив перші, з виразними слідами учнівства і наслідування, кроки як письменник, відзначалося в літературі

особливо загостреною боротьбою двох антагоністичних її напрямів.

Продовжувачі революційно-демократичних традицій російських письменників і Шевченка в особі Івана Франка, Михайла Коцюбинського, Лесі Українки привітали заклик буревісника революції Максима Горького і своєю творчістю засвідчили кровний зв'язок з народом, що піднявся на революційну боротьбу з царизмом.

З другого боку, письменники з буржуазно-націоналістичного табору, які після поразки революції поспішно постягали з себе машкари «борців за народ», стали на шлях відвертого ренегатства, прикриваючи свою душевну порожнечу та боязнь народу закликами до «чистої краси», до містики і «незалежного» від дійсності «мистецтва для мистецтва».

Для першого напрямку характерним був бадьорий оптимістичний тон, непохитна віра в народ і радісне очікування нової революції. Для другого — типовими були мотиви безнадійного смутку, розгубленості, зневіри, неприхованої боязні революції, втечі від реального життя.

Між цими напрямками точилася непримиренна боротьба. Це була, за висловом В. І. Леніна, «боротьба двох культур в одній національній культурі», яка визначала весь літературний процес.

Природно, що ця боротьба залишила слід і на творчості поета-початківця Максима Рильського.

Збірка «На білих островах» (1910), якою М. Рильський дебютував у літературі, не могла дати читачеві правдивого уявлення про творче обличчя, а тим більше про можливості її автора. Майже всі поезії збірки помічені виразними слідами впливу буржуазно-декадентської літератури, особливо «модної», поширюваної в роки «ганебного десятиліття» (Горький). 15-літній поет натягує на себе явно чужу і невідповідну ні його вікові, ні справжнім уподобанням машкару безнадійно засмученої і втомленої, в усьому до краю зневіреної і розчарованої людини... Йому це вдається з трудом, і то не завжди, бо важко юнакові, від природи палкому життєлюбовцеві, грати роль духовного старця, удавати засмученого і до всього байдужого. Та молодому поетові здається, що тільки, наслідуючи такій моді, можна стати «справжнім літератором». І він старається, пересилує здоровий голос, що рветься з серця, змушує себе, аби лиш «не випасти з моди»...

Важко говорити про ліричного героя збірки «На білих островах», оскільки він дуже нагадує ліричного героя тих поетів, у яких Рильський вчився, кому наслідував. Оригінального, власного — пережитого чи підміченого в житті — у збірнику ще дуже мало. Правда, поет намагається розкрити духовний світ свого героя. Та читаючи вірші збірника, переконалися, що цей герой — уже знайомий нам мрійник, який боїться людей,

страждає від нерозділеного кохання і поза цим «горем» нічого більше в світі не визнає і не помічає. Знуджений і вражений грубістю земного життя, він рветься на білі острови — в захмарні висоти. Від цих віршів виразно віддає книжністю, нарочитістю; вони не переконують, отже, не хвилюють, не мають нічого спільного з поезією щирих почуттів.

Справді, хіба могли бути органічними для 15-річного юнака думки і почуття, висловлені у віршах «Безсонна ніч», «Шлях», «З моїх думок» та їм подібних?

Душно, і тихо, і темно усюди,
Тьма мене давить, зловісна тьма.
Світу ясного нема... Де ж ви, люди,
Де ви поділись? Нема вас, нема...

Герой замкнувся у темній кімнаті, навколо нього «крутяться привиди в дикім танку», та він боїться відчинити вікно, щоб освітити кімнату і розігнати темряву, бо

Мрії блакитні влетять у вікно,
В серці ж нема для них місця... там лихо...
Серце нудьгує і плаче воно.

Спостережливий молодий поет запам'ятовує основні атрибути декадентської поезії і намагається ними «оздоблювати» свої власні вірші. Так, у першій збірці — і, на жаль, не тільки в ній — зустрічаємо і привидів, що «крутяться в дикім танку», і покритий млою шлях, і смерть з безжалісною косою, і прекрасну, але не земну «таинственную незнакомку».

Чому ж все-таки про збірку «На білих островах» згадуємо, коли заходить мова про творчу біографію Максима Рильського? По-перше, тому, що вже вірші цієї збірки відзначаються технічною вправністю, легкою, мелодійною будовою, що характеризує пізнішу творчість Рильського.

По-друге, у збірці знаходимо і такі поезії, які вже тоді обіцяли читачеві, що цей, без сумніву, обдарований юний поет звільниться від нездорових впливів, що період учеництва і наслідувань обов'язково закінчиться виходом Рильського на шлях реалістичного мистецтва. Підставу для таких сподівань давали ті поодинокі вірші першого збірника, в яких Рильський заговорив справжнім, проникливим голосом, виявивши при цьому тонке відчуття і ніжну любов до земної краси, до природи, щире співчуття знедоленій людині праці.

А це йшло всупереч настановам декадентів, які, оспівуючи ірреальний світ, містику, нездорову фантастику, демонстративно підкреслювали свою зневагу до земного життя. Елементи реального світу — картини природи, образи людини-трудівника, літературні асоціації з темами та образами реалістичної літератури минулого, що зустрічаються в окремих віршах вже пер-

шого збірника Рильського і стануть більш помітними, а згодом визначальними в його наступних віршах та збірниках, — все це дає підставу твердити, що Максим Рильський з самого початку своєї літературної діяльності був ворогом всякої містики, виявляв реалістичне світовідчуття. Прикладом цього може бути «Пісня» — вірш, присвячений композитору М. Лисенку. Порівнюючи славетного композитора до жайворонка, поет закликає його розважати «людську тугу» своїми піснями.

Подивись: жінці схилились,
Потомились
І від праці, од тяжкої
Потом вкрились.

Знаменною і багатообіцяючою була ця увага поета-дебютанта до трудового народу, до картин земного життя, до фізичної праці людини. Адже все це було чужим, не властивим тій витонченій, очищеній від «життєвської прози» декадентській поезії, якій Рильський в ті роки намагався наслідувати. Нічого спільного з декадентською поетикою не мав образ жінок, які «потом вкрились»; навпаки, цей образ прозвучав запереченням поетиці декадансу і говорив про творчу сміливість його автора. Вірш «Пісня» свідчив про те, що тогочасна декадентська поезія не була єдиною і визначальною, до якої прислухався і на яку орієнтувався його автор. Відомо, що молодий Тичина захоплено привітав появу першої збірки Рильського. Ось як він про це згадує в 1940 році у вірші «Максиму Рильському»:

... І я почув протест
у тій маленькій книжечці, що звалась
«На білих островах»: «Ганьба, ганьба
і сором нам!» Хотілося побачити
поета юного, чуткого.

Гей,
благословенна будь ти, молодосте!
Благословенно будь споріднення
і перегукування душ! Із мрійних
обидва ми зросли на земляних.¹

Павло Тичина говорить про перегукування молодих поетів. І дійсно, в одному з перших віршів Тичини — «Розкажи, розкажи мені, поле» (написаному десь в 1910—1911 роках) ми зустрічаємо ту ж увагу до сільського трударя, і навіть подібний поетичний образ («піт прилипа до брудної сорочки, як плугатар кінчає роботу»). І темою, і образною системою такі вірші виділялися в роки міжреволюційного десятиліття, піднімалися над брудним потоком аполітичної, занепадницької літера-

¹ П. Тичина. Вибрані поезії в 3-х томах. ДВХЛ, К, 1947, т. II, стор. 37—38.

тури вмираючого класу буржуазії. Згаданий вірш Тичини був схвально зустрінутий Михайлом Коцюбинським, який підтримав, захопив до дальшої праці молодого поета. Слід думати, що й Леся Українка саме в таких віршах Рильського, як «Пісня», вбачала великі поетичні можливості дебютанта, чому й пророкувала йому роль свого спадкоємця в поезії.

Тільки через 8 років зумів зібрати та видати Рильський другу книжечку своїх поезій — «Під осінніми зорями». В період між збірками твори Рильського — поетичні та прозові — відносно часто з'являлися в різних тогочасних періодичних виданнях — «Літературно-науковому віснику», «Українській хаті» тощо. В цих творах час від часу зустрічаємо мотиви й образи, які продовжують лінію згаданої вище «Пісні». Так, у нарисі «Глас вопіючого» (1913) зустрічаємо опис такої міської картини: прямо на тротуарі сидить і вечеряє селянин. «Приїхав недавно з далекої тишини замислених ланів, і так тут *натомився* (тут і далі всі підкреслення наші — *Ф. Н.*). Може він шукав *роботи*. Сидів і дивився, і мабуть не бачив нічого у своїй *втомі*. Вийняв з торбини і їв хліб, *черствий хліб*, що виріс на рідній *винищеній, виснаженій* землі».

У вірші «Зграя чорних ворін надо мною» (1913) Рильський працю трудівника-коваля порівнює з піснею:

Крики, гомін. А сонце сміється,
Та у кузні десь *молот співа* ...
Щось у груди блакитнее летється,
І леліє вже перша трава ...

Проте на душі в поета було неспокойно. Ще не виробився, не усталився самостійний, твердий погляд на речі, на життя; він ще багато чого попросту не розумів. З творів Рильського дореволюційних років перед нами постає молода людина, стримана життям, недосконалість якого боляче відчуває, людина гострозора, допитлива, чесна, з доброю душею, але без достатньої волі і, що основне, — без ясного усвідомлення шляху, по якому слід піти. Тому такі різноманітні, іноді діаметрально протилежні настрої і почуття характеризують твори Рильського тих років.

Візьмемо, для прикладу, один з віршів (1912):

Все плаче, сміється, живе і кохає,
Життя все — тяжкее похмілля.
... І я лиш дорогу до зір ясних знаю:
Безмежне, палке божевілля.

Очевидно, що подібні настрої витікають з того ж джерела, яке породило збірку «На білих островах», тобто з літературної моди.

І в той же самий час з-під пера Рильського появляються поезії, сповнені земної радості, сміху, сонця, бадьорості. Таким є, наприклад, вірш «Викочуйте бочки вина» (1913), що закінчується строфою:

Фіалками засипте стіл,
Цвітіте, квітами повіті, —
І золото величних стріл
Вам сонце кине із блакиті!

Знаменно, що в окремих творах цього періоду Рильський засуджує бездіяльність, пасивність, інертність в житті, кличе на подвиги, до боротьби. Не завжди ще той заклик сміливий, а мета боротьби усвідомлена. Але сам факт був багатобічним. Так, у вірші «Я їм казав колись» поет говорить:

Я їм казав колись про велич світла й волі,
Я звав на новий шлях, я кликав їх на бій,
В піснях їм виливав свої огненні болі ...

Ці ж ідейні мотиви покладені в основу невеликого алегоричного прозового твору «Казка про щастя» (1912). Ситому, безтурботному, спокійному, отже і безрадісному життю Заможного Хазяїна, героя казки, письменник протиставляє життя, сповнене труднощів і боротьби, з красою «гордого поривання в чужу стихію», життя буйного розмаху, легкого і сміливого захвату: «Часом — коли в небі збиралися на герць лицарі — хмари... брязкіт тих мечів казав Заможному Хазяїнові про *розкіш боротьби*, про красу одваги...» Симпатії автора на стороні тих сил, які протистоять Заможному Хазяїнові.

Герой нарисув «Глас вопіючого» (1913) з похвальним обуренням ставиться до мертвого спокою і тиші наляканого (мова йде про роки реакції) міста. Він прагне порушити цю зловісну тишу. «Хочеться вийти на найвище місце і скрикнути дзвінким голосом, і слово здійнять угору, і бризнуть ним, як водою живою, і чайкою злетіть над німим, глухим, завмерлим людом, і жайворонком розсипать з небес разки любові, і блискавкою підпалить стіни, що розділяють людей, і в тузі розлитися, розвється в вишині...»

Де ж шукати причину, коріння цих бадьорих настроїв, благородних поривань? Те здорове начало, що ніс у собі Максим Рильський від сільських друзів, прогресивної частини батькових знайомих, книг, розвивалося і міцніло на благотворному ґрунті чарівної природи, яку поет так любив і любить. Природа оздоровляюче діє на Рильського, і він не тільки ніколи на неї не переносить своїх сумних настроїв і переживань, а, навпаки, завжди від природи набирається нової снаги, бадьорості і радості. На лоні природи Рильський знаходить спокій і відпочи-

нок, забуває про нещасливе кохання, про всі неполадки життя. «Що, власне, кращого є над сніг і сонце? — з неприхованою радістю вигукує Рильський. — І над тишину, яка чується і в співах синичок, і в голосі Кузьмика, і в веселому гавканні Байди? Тишина чується в шумі. Тишина життя, а не тишина могили». І далі: «Сніг падає... Падай білий, лапастий, любий сніг!»

Саме на лоні природи до поета приходять заспокоєння, він звільняється поступово від «нездорових впливів міста та книг», які хвилювали і мучили його. «І здавалось мені — я все зближався до друзів, все далі одходила од мене самотність у чернечому вбранці з своїми вічними молитвами, нікому не чутними, і скаргами, нікому не зрозумілими».

Не дивно, що природа, з її мінливими фарбами і багатством звуків є основним об'єктом зображення Рильського. В одному з своїх віршів (1912) поет говорить про те, звідкіля він знає так багато пісень:

Тих пісень нашумів мені ліс,
Іх луною далекою вітер приніс,
Наспівав погасаючий день.
Тих пісень я написав в зелених лугів
Із синеньких квіток весняних...

Такі прозові твори Рильського, як «Бабине літо», «Казка про щастя», «Тишина», «Глас вопіючого», його численні віршовані пейзажні малюнки є підтвердженням того, що природа з її життєстверджуючим началом займала неабияке місце вже в ранній творчості поета.

* * *

Друга книжка поезій Рильського «Під осінніми зорями» (1918) складалася з віршів, написаних протягом 1911—1918 років. Проте в ній даремно було б шукати відгуків на грандіозні події, що відбувалися в нашій країні у зв'язку з перемогою соціалістичної революції. Їх у збірці ще немає. Поет ще не був спроможний вірно сприйняти та оспівати події великого Жовтня. Адже для нього в той час ще властивими були «оманливе марево «безкровної революції», і неясні пориви, надії та мрії»¹. Якщо Павло Тичина свою збірку віршів, видану також у 1918 році, назвав «Сонячні кларнети» і окремими віршами революцію зустрів і привітав як весну людства, як появу «ясного сонечка... на ранній весні-провесні», то у збірнику Максима Рильського такий настрій, такі асоціації і радісні образи відсутні.

¹ М. Рильський, Поезії, т. I, ДВХЛ, К., 1946, стор. 55.

Про основний тон збірки говорить вже її назва — «Під осінніми зорями»: погляд поета приваблюють не весняні пейзажі, залиті сонцем, а картини осінньої, завмираючої природи, та ще й у вечірніх сутінках. Про це ж говорить зміст цілого ряду віршів збірника («Сніг падав безшелесно й рівно», «Проса покошено. Спустіло тихе поле», «Лежить в полях блакитний сніг» та інші). Поет ще віддає велику данину літературній традиції, демонстративно похваляючись тими смаками, уподобаннями, які були визначальними в першій його збірці. Він і далі вірить в те, що мистецтво може розвиватися незалежно від дійсності, що в одній особі можуть існувати — поет і людина, які живуть незалежно один від одного, різними інтересами.

І справді, Рильський-громадянин спочатку служить у продовольчій управі, а потім сумлінно працює на посаді радянського вчителя, отже, активно реагує на події, що відбуваються в молодій радянській республіці. А Рильський-поет в дні, коли світ розколовсь «на так і ні, на біле і червоне», втікає від дійсності на безлюдне узлісся, де панує мертвотний спокій зі в'ялої природи, де єдиними гостями можуть бути герої з світу книг Гомера і Софокла, Гамсуна і Едгара По, Гете і Гюго, Петрарки і Достоєвського. Смертельна втома і повна байдужість до живого життя здаються Рильському саме тими рисами характеру, які тільки й варті уваги митця, гідні поетичного оспівування:

Як Одісей, натомлений блуканням
По морю синьому, я — стомлений життям —
Приліг під тінню сокора старого,
Зарився в листя і забув про все.

Поету здається, що його з цього забуття зможе вивести, розбудити від «дрімоти тихої» не навколишнє життя, а хіба «ніжна Навсікая, струнка дочка феацького царя». В сучасному світі немає нічого такого, що б збудило інтерес справжнього митця, схвилювало його; тільки класичне минуле може заповнити увагу художника...

Такі погляди декларує Рильський у збірнику «Під осінніми зорями». Слід пам'ятати, що ліричний герой саме цього збірника чи не найбільше автобіографічний. Поета, як і його ліричного героя, в перші роки радянської влади мучили болісні роздуми і вагання, сумніви, лякав новий світ своєю незрозумілістю і незвичайністю. Це зовсім не означає, що він до цього нового світу ставився вороже. Немає найменших підстав для подібного закиду Рильському. Просто поет розгубився перед грандіозними подіями і потрібен був певний час, щоб ця розгубленість пройшла.

Та подібні думки і настрої хоч і були визначальними у другому збірнику Рильського, а також у його поемі-ідилії «На узліссі» (1918), герой якої, до речі, дуже нам нагадує автора

і навіть називається Максимом, — однак не були нероздільно панівними. Двоїстість у ставленні до дійсності, помітна вже в творах попередніх років, була властива і збірці «Під осінніми зорями». Живе життя владно вривається в ілюзорний світ «самотності і спокою», який марно намагається створити навколо себе поет. Весняний вітер революції зривав з Рильського класичну тогу, звівав з нього «листя сокора старого», а з ним і поетові декларації, нетривкість і непереконливість яких ставала все більш очевиднішою навіть для їх автора. Життя нагадувало про себе, кликало. І той Рильський, який ще в 1910 році помітив на полі потомлених, вкритих потом женців, в 1918 році — також всупереч своїм теоретичним принципам — продовжує залишатися на землі і милуватися її красотами та радіти її радощами.

Його зір помічає, як падає «на стовбур білий відблиск сонця», як «комашинка лізе» по дереву. Нам ясно, що поет ходить по землі, а не витає в надхмарних висотах, якщо він помітив прихід тієї весняної пори, в яку

Цвінуть бузки, садок біліє
І тихо ронить пелюстки,

а вітер «на землі гойдає трави, і затихає й знов шумить». Поет веде читача з собою в поле і з любов'ю та неприхованим захопленням показує величну картину, створену весняними силами природи і людиною:

Котилися вруна поволі,
Гаї зеленіли, як дим.

Над сріблом води лісової
Знімаючись, щиглик дзвенів ...

... У полі кипіла робота,
Сивіли воли на ріллі.

Поет любить землю і труд, праця приносить насолоду, радісну втому:

Веселі додому вертались
Ми в свіжій вечірній імлі,
І стомлені душі зливались
З душею землі.

(«Весною ми їздили в поле»)

Про пильну увагу поета до всього навколишнього, земного свідчать створені ним пейзажні малюнки літа («Дрімляє дім старий. Кругом гаряче літо»), осені («Вже червоніють помідори», «Проса покошено. Спустило тихе поле»), зими («Сніг

падав безшелесно й рівно»). Правда, майже всі ці пейзажі поки що неолюднені, але точність і викінченість деталей, пластичність малюнків природи свідчили про реалістичну основу творчого методу Рильського. Про це говорять яскраві деталі, розсипані по віршах збірника, правдиві зорові і звукові образи («білі цуцики гуляють на соломі», «на білу гречку впали роси», «хмари гаптують небо», «рокотання милих крапель по шибках», «під призьбою лежить замислений собака і вухом одганяє мух», «качка в повітрі дзвинить», «щука кинеться десь», «підвода далека в полях гуркотить», «баштан жовтіє понад яром» і т. п.) Поет уславлює рух, він захоплюється рухом, всюди помічає його. Тому інколи такі динамічні його поезії, такими частими і звичними в них є образи, що розкривають різні форми руху («Як пташка, промінь перебіг і гасне», «Сніг непомітно гане», «плине чапля в синій вишині», «гнеться дерево від плоду» і багато інших). Тому цілком логічними є філософські узагальнення, висновки (а нахил до філософічності — одна з рано виявлених рис поетичного таланту Рильського) в окремих поезіях про те, що:

І летить вся земля, як підвода в полях, —

До мети, або, може, й без неї, —

І далекі міста, і мій млин, і качки,

І щурі, і колеса, і люди.

(«Мені снилось: я мельник в старому млині»)

Нарешті слід відзначити й те, що вже в ранній період творчості Рильський виявив своєрідну манеру зображення природи: у змалюванні денних пейзажів він особливо уважний до тонів і півтонів, які залишає на картині природи сонце: «Стоять граби прозоро-жовті в промінні яснозолотім...», «Сонце гріє мордочки смішні» у цуциків, «тремтить на сонці гілка золота», «упав на стовбур білий відблиск сонця...» Сонце зігріває, пронизує своїм життєдайним промінням. Поет любить сонце. Отже, він любить життя!

І ми віримо в щирість Рильського, коли він, вітаючи весну, вигукує «Земле! Як тепло нам із тобою!», ми переконані, що в серці молодого поета не пуста, а рій сподіванок («Де вас подіти, зелені надії? Вас так багато — серце порветься!»). Ми бачимо, як поступово класичний світ, книжні образи перестають захоплювати не тільки читача, але й самого Рильського. І він чистосердечно признається, переконуючи в цьому перш за все самого себе, що «не ясноокий образ Беатріче і не гетери темний, п'яний зір» його «тривожить і невпинно кличе в незнану даль, у золотий простір»:

Ні! просте личко у хустині білій,

Тоненькі руки, злото довгих вій

І голос півдитячий і несмілий ...

Попередня творчість Рильського підтверджує думку, що саме таке світосприйняття було типовим, органічним для письменника, що саме такі, земні, реальні образи його по-справжньому хвилювали. Нагадаємо про подібний образ із нарису «Глас вопіючого»: «...перед вікном тремтить всіми поневірена, обшарпана, понівечена берізка. Все ж таки вона зеленіє і здивовано-непорозуміло дивиться на людську шамотину. Знов зустрів я *дівчину*, що своєю *білою хусточкою манила мене* серед зеленого гаю...»

Як бачимо, серце поета сповнене земними радощами, око поета без напруження помічає красоти не на білих островах-хмарах чи під осінніми зорями, а в навколишньому земному світі. Рильський все ясніше починає відчувати фальш, нещирість свого поетичного голосу, оскільки все частіше й частіше тон, загальний настрій віршів не відповідає справжньому настроєві, думкам поета. «Яке ще там у біса горе, коли серця у нас живі?» — запитує Рильський у вірші «Вже червоніють помідори». Власне кажучи, таке запитання ставить перед поетом його новий читач. Само ж життя підказувало й відповідь на це запитання. Тому герой поеми «На узліссі» (на автобіографізм поеми вже вказувалося), який прагнув відгородитися від світу і жити в ідилічному спокої серед книг та друзів-мисливців, переконується, що це самообман, що його душа постійно рветься у світ, до людей:

Забудь усе, коли прийде весна,
Шукай нового щастя чи недолі,
Забудь, що є хатина, тишина,
Де можна жить, бо страви є доволі ...
Ні, йди туди, де стежка неясна,
Але зате тремтять на видноколі
Узори дивних і чужих країв,
Де ти не жив, не плакав, не любив.

Однак книжні образи і враження продовжують переважати над образами та картинами дійсності в збірниках Рильського «Синя далечінь» (1922), «Крізь бурю й сніг» (1925), «Тринадцята весна» (1926), «Під осінніми зорями» (Видання 2-е, перероблене, 1926). Згадані збірники насамперед виявляють гідну подиву обізнаність їх автора з світовою літературою, показують вміння Рильського трансформувати, переспівувати, розвивати чужі мотиви і образи. «Синя далечінь» — це далекі казкові країни, вивчені чи уявлені за допомогою і на основі прочитаних книг. В цю «синю далечінь», привабливу й чарівну, тільки й повинен бути звернений погляд справжнього поета. В цьому хоче переконати читача Рильський. Та чи ж можна когось переконати в тому, в що сам уже не віриш...

Запозичені теми Рильський часто розкриває за допомогою запозиченої форми. В ряді віршів можна встановити формаль-

ну залежність Рильського від поезій Блока, Брюсова, Тютчева, Фета та інших. Характерно, що виразно прагнучи виявити і зберегти свою творчу індивідуальність, Максим Рильський одночасно намагається запевнити читача, що йому навіть подобається перебувати в «добровільному полоні» чужих ідей та образів. Але життя крокує невинною ходою вперед, в молодій радянській державі відбуваються грандіозні зміни, які впливають на світогляд поета. Зміни в світогляді, в естетичних уподобаннях і засадах Рильського відбуваються з різкою швидкістю. Так, через кілька років після виходу книжки «Під осінніми зорями» Рильський в передмові до нового видання цієї збірки писав: ¹ «Готуючи до друку друге видання моєї збірки «Під осінніми зорями», що охоплювала рр. 1911—1918 і яку р. 1918-го класично зле видало в-во «Грунт», я взяв звідти лише частину матеріалу, та й то подекуди мусив дати поправки... Певна річ, світогляд «Осінніх зір»... *різниться од мого теперішнього відчуження околичних явищ*».

І це справді так. Коли в 1922 році поет ще з заздрістю говорить про неznані далекі світи — співучий Лагендок та подібні, коли він бажає побачити

Хай хоч вві сні венецькі води
І мрамур сходів та колон,
І сяйво вроди, й давні годи,
І тоскне золото Мадонн! —

ми відчуваємо, що це вже не від переконань, а по інерції, як данина вчора ще модній традиції. Бо справжній Рильський — це той, який відчув і усвідомив, що «добре бути молодим у теплі дні збирання винограду». А згодом — потреба докорінно переробити збірку, одверта заява про зміну в світогляді, підкреслена такими творами, як поема «Ганнуся» (1924), «Як мисливець обережний», «Збирають світлі, золоті меди», «Я натовився од екзотики» та ряд інших.

У вірші «Як мисливець обережний» (із збірки «Крізь бурю й сніг») Рильський порівнює письменника до чутливого і досвідченого мисливця, до мудрого лікаря, які уважно прислухаються до шуму «ласкавої землі», до пульсу дитини.

Так і ти, поете, слухай
Голоси життя людського,
Нові ритми уловляй,
І розбіжні, вільні хвилі,
Хаос ліній, дим шукання
В панцер мислі одягни.

---

¹ Передмова датована 29.III 1924 р.; книжка вийшла в світ лише в 1926 р.

Але ж уважно вивчення життя — це лиш одна сторона справи. Не менш важливим є творчий процес відображення вивченого. І Рильський проголошує принцип активного, а не байдужого ставлення до дійсності.

Так і ти, поете, слухай
Голоси і лживі, й праві,
Темний гріх і світлий сміх,
І клади не як Теміда,
А з *розкритими* очима,
На спокійні терези.

Отже, у програмному вірші нового збірника мова йде не про втечу від людей, а про звернення до них: поет уважно прислухається до «голосів життя людського», уловлює «нові ритми». І все це сприймається зі всім запалом поета-громадянина, який відчуває моральне право чинити суд і судити не з зав'язаними очима, як древня богиня правосуддя, а з відкритими, не боячись виявити своє ставлення до того, над чим вершиться суд історії. Читачеві вірша ясно, що схвалює, а що відкидає поет-суддя. Рильський половини 20-х років уже виразно визначає свої класові симпатії і антипатії, зараховуючи себе до багатомільйонної армії будівників нового світу. Трудова діяльність народу соціально осмислюється поетом.

Збирають світлі, золоті меди
Веселокрилі та прозорі бджоли.
Поглянь, людино, і спокійно йди
На улиці, на площі, в гай, у поле.
Неси в щільник свій мозок, кров і плоть.
Таких, як ти, кипучі мільйони
Ідуть, щоб світ востаннє розколоть
На *так і ні*¹, на біле і червоне.

Від імені цих «кипучих мільйонів» Рильський проголошує вирок вмираючому капіталістичному світові:

Докурюйте сигари, допивайте
Лікери й каву. Вдарив сім разів
Годинник месницький. Залізні кроки
Гудуть на сходах, землю потрясають,
І вам од їх нікуди не схватись.

Серед цих же мільйонів трударів шукає поет і героїв для своїх творів — юнаків «з бідними саквами та з міццю думки, волі і руки» («Лягла зима. Завіяло дороги»), сільських дівчат («Стоїть в очах і досі: сірий тин», «На мосту, над темною во-

¹ Підкреслення М. Рильського.

дою», поема «Ганнуся» та інші). Самотності, ідилічній тиші Рильський протиставляє гомінке, змістовне життя колективу. Він переконується в тому, що

бідний той, хто крізь завої сині
Іде самотньо, мовчки, без мети:
Лише гуртом і пущі, і пустині
З піснями, з гуком можна перейти.

(«Лягла зима. Завіяло дороги»)

Стає, отже, зрозумілим, що Рильський уже знайшов, відчув присутність справжнього героя для своїх творів у навколишньому бурхливому житті. Письменникові залишилося чітко визначити своє місце серед цих героїв, місце в рядах митців Радянської країни, тобто, знайти себе, як письменника. У другій половині 20-х років (а не «аж в 1932 р.», як стверджують деякі дослідники творчості Максима Рильського) ці пошуки закінчуються успішно.

В критиці справедливо вказується на те, що для Рильського процес оволодіння дійсністю почався з пейзажної лірики. Від збірки до збірки природа в поезіях Рильського змальовується все з більшою конкретністю, пейзажі вражають динамічністю, винятковою точністю, дбайливим відтворенням кожної деталі.

Природа живе, грає всіма фарбами і звуками, наповнюючи людину радістю, силою, жадобою до творчої праці. Особливо любить Рильський оспівувати картини, що розкривають квітучість, плодоносність нашої землі, що показують, як природа щедро винагороджує людину за її труд. Плоди землі у вигляді доспілих яблук чи винограду, скошеного проса, червоних помідорів, свіжого хліба — все це результат творчої праці людини. Тільки в натхненному творчому труді вбачає поет єднання людини з природою. Труд приносить радість. У вірші «Тріпоче сокір, сріблом потемнілим» зі збірки «Крізь бурю й сніг» зустрічаємо таку красномовну щодо цього вказівку:

*І любо впасти на зелену тїнь
Натрудженим і наболілим тілом.*

Тобто, відпочинок стає любим, стократ солодким і бажаним після праці. І цілком закономірним є висновок, до якого поет прийде через кілька років у вірші «Труди і дні»: «Яке це щастя — в radoщах земних трудів і днів спивати кубок повний!»

Пейзаж у поезіях Рильського позбавляється статичності, неолюдненості, що було властиве його творам попередніх років, набирає географічної і національної конкретності. Наведемо для прикладу один із пейзажних малюнків Рильського із збірки «Крізь бурю й сніг»:

Благодатний, довгожданий,
Дивним сяйвом осіяний,
Золотий вечірній гість
Впав бадьоро, свіжо, дзвінко
На закурени будинки
Зголоднілих передмість.

Відкривай гарячі груди
Мати-земле! Дош остудить,
Оживить і запліднить, —
І пшеницею й ячменем,
Буйним повівом зеленим
Білі села звеселять.

У вірші немає людини, але присутність її відчувається в кожному рядку, бо це ж її очима ми спостерігаємо радісну (що, до речі, передає майстерно підібрана ритміка вірша) картину дощу. Від цього вірша — пряма дорога по висхідній лінії до тих високомайстерних пейзажних картин, що появляться з-під пера Рильського в наступні роки, засвідчуючи дивовижне уміння поета бачити світ у рухові, об'ємно, з найтоншими відтінками звуків і кольорів, коли поет почав сприймати, споглядати і відчувати природу по-новому, очима радянської людини-патріота. Саме ця палка любов Рильського до рідної природи, до нової і оновленої радянською людиною землі породила вже в передвоєнні роки такі перлини пейзажної лірики, як «В косо-вицю», «На буряках», «Дошова трилогія» (збірка «Літо»), «Чернігівські сонети» (збірка «Україна»), «Львову», «Море і солов'ї», «Рибальські сонети» (зб. «Збір винограду») та багато інших. На фоні нового пейзажу поет любовно змальовує постать нового героя.

Ось початок і кінець одного з сонетів Рильського, написаного в 1931 році:

То хмарка набіжить і бризне дош краплистий,
Ясною вільгістю оббризкавши цвітінь,
То сонце вигляне ласкаво-променисте,
І знов сховається, і знову дош і тїнь.

А там, на обрії, не вершник таємничий,
Ні! Будить заспаних і недолугих кличе
Брудний, замурзаний, веселий тракторист.

(«То хмарка набіжить»)

В 30-х роках та навіть в другій половині 20-х років подібні поезії в творчості Рильського — явище не поодинокі і не випадкове. Поетичний малюнок має чітке визначення в просторі і

часі. Адже ясно, про які місця, про які часи розповідає поет у вищенаведеному сонеті. Відомо, що й в творах Рильського попередніх років час від часу пейзаж оживляли своєю присутністю образи-персонажі. Здебільшого — це сам автор, що шукає відповідей на різні загадки життя і силкується розкрити таємниці природи, рідше — романтичні мандрівники чи мисливці, філософи землі, літературні герої. Тепер, як бачимо з уривку сонета, на зміну абстрактним пейзажам з традиційною постаттю, «таємничого вершника» в поетичний світ Рильського вривається романтика нового типу — романтика трудових буднів з їх героєм — трактористом.

У 20-х роках визначалися ті риси поетичного таланту Рильського, які вказували на його національну своєрідність і за які Максим Рильський по праву вважається письменником українського радянського народу. Очевидно, що ця національна своєрідність не вичерпується тільки мовою — першоелементом національної форми.

Про національну специфіку поезій Рильського говорить і вибір тем для творів із життя українського народу, і використання народнопісенної творчості та класичної літературної спадщини, і система художньо-зображувальних засобів, якими користується письменник.

Це ще одна важлива риса поетичного таланту Рильського, яка свідчить, що поет весь час своєю творчістю йшов всупереч настановам декадентів. Адже відомо, що всі декаденти, в тому числі й українські, як от М. Вороний, М. Євшан, В. Пачовський та інші, були безрідними космополітами.

Не ставлячи своїм завданням висвітлення згаданого питання, вкажемо лише на окремі сторони поетичної творчості Рильського, які визначають її національну своєрідність.

Рильський неодноразово підкреслював, який вплив на нього мала народна пісня і художня творчість. На творах Шевченка, Пушкіна і Міцкевича Рильський вчився майстерності розкривати багатство української мови, користуватися невичерпними можливостями рідного слова. Творчість цих «трьох найсвятіших учителів» Рильського, як і творчість інших письменників-класиків, була і залишається для нього школою поетичної майстерності, неперевершеним взірцем поетичної техніки. Виступаючи за творче використання радянськими письменниками класичної спадщини, Максим Рильський, отже, виступав проти нігілістичного, пролеткультівського зневажливого ставлення до духовної культури минулого. В 1923 році він приступає до роботи над перекладом Міцкевичевого «Пана Тадеуша». Пояснюючи побудову цієї праці, Рильський писав: «Перш за все, ми повинні погодитись на тому, що всі дійсно великі твори старої культури повинні завести до вжитку нашої, української мислі, якщо тільки надалі не хочемо залишитись «простаками» й провінціалами, творцями цінностей виключно «для домашнього вжитку» чи на-

віть зовсім для вжитку негодящих»¹. Далі Рильський справедливо зазначає, що дехто з сучасних радянських українських письменників «поспішається — пише, друкує без знаннів, без обробки, без техніки, без роздуму і не думаючи про логічну зв'язаність про ритмічну та стилістичну цілість»². Щоб цього не було — потрібно наполегливо вчитися на достойних прикладах. Взірцем досконалої художньої майстерності Рильський вважає поему «Пан Тадеуш», тому й приступив до перекладу її на українську мову. Приблизно в цей же час Рильський розпочинає роботу над перекладом творів Пушкіна і французьких класиків на українську мову³.

І в тому, що твори Максима Рильського відзначаються бездоганною технікою, ми до певної міри вбачаємо наслідок плодотворного навчання поета у інших митців через художній переклад їх творів.

Від Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, від народної творчості Рильський вчився володіти рідним словом. Не слід розглядати цей вплив на основі якогось конкретного вірша, що, мовляв, написаний під впливом такої-то народної пісні, чи поезії Шевченка або Лесі Українки. Цей вплив проявляється на всій творчості Максима Рильського — на системі світосприйняття, на характері віршування, на поетичному словникові. Можна говорити про Шевченківські образи та інтонації у віршах Рильського «Дівчина» (дівчина-красуня в розкішних, мінливих одягах символізує літо веселе; у Шевченка «Ой, діброво, темний гаю»), «З моїх думок», «Червоне вино» (одна з строф цього вірша починається словами «Минають дні, минає літо...»), в поемі «Сашко» («Хвала морям, шляхам і рікам...» або «Зцілющою водою вмитись...») тощо. Можна відшукати асоціативні зв'язки між поезіями Лесі Українки і, скажімо, віршем Рильського «Гей, удармо в струни, браття» («Розпалімо знов багаття з іскр надії...», «Бо замовкнуть, як почують слово дуже...»). Можна говорити про пісенну побудову ряду віршів Рильського. Але не більше. Бо коли йдеться про такого талановитого, оригінального поета, як Рильський, може бути мова лише про творчий вплив, а не про ремісниче запозичення, сліпе наслідування.

Виразного національного колориту набувають поезії Рильського своєю образною системою. Око поета помічає і виділяє такі деталі як «куринь безверхий», «сірий тин», «клуня у зеле-

¹ Максим Рильський, Адам Міцкевич і його «Пан Тадеуш», «Життя і революція», № 3, 1925, стор. 69.

² Там же

³ З оригінальних прозових творів у ці роки Рильський написав: 1. «Веселі брати». Уривок з ненаписаного роману (журн. «Червоний шлях» № 3, 1925), 2. «Коли копають буряк» (журн. «Життя і революція» № 9, 1925), 3. «Петро» (журн. «Нова громада» кн. 5—6, 1925).

ному очіпку», «призба», «хмари *гартують* небо», «клуні ховають жито миршаве та вбоге» і т. д. Не рідко зустрічаються у віршах Рильського постійні, традиційні для українського фольклору образи, постійні епітети — «море синє», «небо чисте», «сонце золоте», «біла хустка», «давня казка», «пливуть лебедоньки» і т. п.

В другій половині 20-х років Рильський переживає радісне звільнення від «цупких об'ємів неокласицизму». Грандіозні роботи по піднесенню економіки й культури, що розгорталися в нашій країні, не проходять повз увагу письменника і прискорюють це звільнення. На літературному фронті точилася гостра класова боротьба, в процесі якої утверджувався метод соціалістичного реалізму, розвінчувалися і викривалися антинародні, контрреволюційні групи, що прикривалися висівками літературних організацій на зразок хвильовистської «Вапліте», «Ланки», «неокласиків» та їм подібних. Під благодотворним впливом Горького, Маяковського, творів Ф. Гладкова, Д. Бедного, Д. Фурманова на широку дорогу соціалістичного реалізму виходять українські радянські письменники П. Тичина, В. Сосюра, А. Голловко, І. Ле та ін. В їх творах все більше місця починає займати тема соціалістичного будівництва, тема утвердження нового життя, нової ідеології. Намічається поворот у бік радянської влади старої інтелігенції, чому сприяла постійна тактовна і дбайлива робота з нею нашої партії. Судовий процес над контрреволюційною бандою з СВУ («Союзу Визволення України»), до якої належали лідери групи «неокласиків», остаточно розкрив Рильському очі на дійсність, на політичну небезпечність його помилок. Поет не просто пориває зі всім старим, віджилим, що гальмувало його зростання, перешкоджало йти в ногу з радянським народом, але стає в лави активних борців проти старого, капіталістичного світу і буржуазного світогляду, в лави активних борців за соціалізм.

В 1926 році Рильський опублікував четверту книжку поезій— «Тринадцята весна». Збірка є дальшим кроком її автора вперед по шляху сприйняття радянської дійсності і правдивого відтворення її. У збірку увійшов невеличкий вірш, в якому Рильський стверджує почуття гордості за свій народ, прославляє дружбу між народами.

Ні, ні! Прийдешне — не казарма,
Не цементовий коридор!
Сіє в небі нам недарма
Золотоокий метеор —

І він черкне щасливу землю,
І світ наш буде голубим
Од стін золоченого Кремлю
До піль, де снить залізний Рим.

Усвідомлення мети, в ім'я якої бореться трудовий народ молоді радянської держави, дає нечувану насагу поетові. Павло Тичина в одному з віршів цих років писав: «Я дійшов свого зросту і сил, я побачив ясне в даліні». Звичайно, Рильський в ті роки «ясне в даліні» — майбутнє — ще так чітко не бачив. Але пафос будівництва захоплював і його. Цей пафос породив таке бадьоре, оптимістичне начало одного з віршів збірки «Тринадцята весна»: «Я молодий і чистий, — як вічність молодий»; ним же слід пояснювати появу в 1924 році поеми «Ганнуся»¹ — твору нового і за своїм змістом, і за формою, і за ідейним спрямуванням.

«Ганнуся» — четвертий з опублікованих твір Рильського в епічному жанрі. Після ідилії «На узліссі» Максим Рильський в 1923 році написав поему «Чумаки»². В трьох невеликих піснях поеми Рильський спочатку в полемічному тоні висловлюється про право митця на повну свободу і незалежність («Співа що хоче і співа як хоче»), а потім, користуючись цим правом, розповідає про двох чумаків-друзів Семена Підпалка і Марка Наджоса та пригоди, що з ними траплялися... Нарочитість у виборі теми для «Чумаків» — щоб продемонструвати «незалежність поета від дійсності» — очевидна. В поемі, щоправда, немає нічого ворожого і Рильський мав право, перефразовуючи Франка, сказати: «Наркотиками не шинкую, друзі». Але в поемі не було і нічого такого, що схвилювало б, чи хоч зацікавило нового читача. І це відчув поет, заявивши в останній строфі поеми:

Ця мила казка може й не для вас,
Творці бетону: надто вже наївна.

І маючи на увазі оцих «творців бетону» — про них і для них пише Рильський свою наступну поему «Ганнуся». Пафос поеми складає натхненна, усвідомлена праця. Про труд людини Рильський вже писав раніш і також з захопленням. Новим же в поемі «Ганнуся» є те, що тут Рильський вперше розробляє тему праці в місті, показуючи робітничий колектив, будівництво. Поема складається з невеличких п'яти розділів; у ній змальовано шлях духовного зростання сільської дівчини, яка попадає в робітничий колектив і стає щасливою. Зі сльозами покидала Ганнуся рідне село, місто лякало її своєю незвичайністю. Та вона попадає на будівництво:

Вони будують променистий дім —
Такі прості — замурані — титани.

¹ Надрукована була поема у збірці «Тринадцята весна».

² Поеми «Чумаки» та «Крізь бурю й сніг» були вміщені у збірку «Крізь бурю й сніг».

Захоплено, з усмішкою на устах, спостерігає Ганнуса за роботою будівельників.

Ганнусю з бідним узликом в руці!
Давно ти ясно так не усміхалась.

Не менш захоплений цією натхненною працею і сам автор:

Вони будують. Гомонять пилки,
І мулярі, зап'яті фартухами,
Мов граючись, веселі цеглинки
Перекидають вірними руками.

Ми бачимо, що поет повністю розділяє настрої своєї героїні, дивиться на світ її очима. Про це говорять художні образи в поемі, що виявляють авторське ставлення до зображуваних подій. Так, Рильський пише: «променистий дім», «всміхається дім», «веселі цеглинки», «дім... в вікнах золотом горить». Разом з героями своєї поеми Рильський з гордістю оглядає з рихтовань високого будинку рідні горизонти. І бачать вони тепер не тільки «в полях плуги» — пейзаж визначається новими деталями:

Чорніє дим, і шум стокротний,
І димарів суворий ряд...

Радість праці в дружньому колективі для Ганнусі доповнюється щасливим коханням. Так приходять повноцінне щастя:

Цей дім для нас росте і спіє...
З каміння, дерева та мрії
Міцної, як співуча мідь.

Ганнусю! Сестри! Браття миле!
Будинок — наш! Не твій, не мій!

Формуванню характеру юнака, вихідця з робітничого середовища, в умовах боротьби за Жовтень і радянської дійсності присвячена й наступна поема Рильського «Сашко»¹ (1928). Поема носить виразно полемічний характер — нею автор немов би бере участь у тогочасній дискусії про характер нового героя в літературі. Героєм своєї поеми Рильський обирає хлопчика з бідної робітничої родини — Сашка. Спочатку ми знайомимось з важким дитинством Сашка, з нехитрими і скупими радощами цього дитинства. Перед нами — типовий представник робітничого класу: «Так він зростає, як мільйони їх зростає». Поетові бракує ще знання життя свого героя, бракує власного досвіду. Але він широко прагне цей досвід набути. Відповідаючи на закиди критиків, Рильський у одному з ліричних відступів поеми пише:

¹ Надрукована у збірці «Де сходяться дороги».

Гой класицизмом очі коле,
А той рибальством допіка,
Той тінь Плеханова — о, доле! —
З могили марно виклика,
І всі знайшли, а я шукаю, —
І як їм знати, скільки мук
Таїть у радості й одчаї
Із серця вихоплений звук!

В поемі ще ми не знайдемо цілісного образу Сашка. В ній немає сюжету, немає й викінченого характеру героя, а тільки фрагменти до нього. Переконаливо змальоване дитинство Сашка, юнацькі роки. З обуренням поет говорить про імперіалістичну війну, коли стоглавий змії царизму «за ситих битись наказав». Менш виразно, в загальних фразах, описані події Жовтня, громадянської війни. Зрештою, Рильський і сам визнає, що він мав на меті дати узагальнений образ представника робітничого класу, і не більше:

Як велетенська тінь плаката,
Піднявши вгору молотка,
Встає засмалено-крилата
Тінь усесвітнього Сашка.
Він народився в передмісті,
Де кози, попіл та бур'ян,
Але таких не сто й не двісті —
Неподоланий океан.

Не досить добре знаючи свого героя, Рильський не зміг уникнути деякого схематизму, художньої невизначеності в зображенні Сашка. Проте для читача безсумнівною і очевидною є та справжня любов і теплота, з якою поет працював над створенням цього образу. Саме тому поема закінчується такою радісною картиною родинного щастя Сашка, таким звучним, оптимістичним акордом:

Іде Сашко з товаришами,
Мов чумакуючи Марко.
Іх сила сп'янує медами,
А не вино вдови Кліко.
Як піна, точаться змагання,
Каштани піною цвітуть,
І ніч не перша й не остання
Єдвабом стеле їхню путь.

Для показу нових героїв, для розкриття нових тем Рильський шукає нових форм поетичного вислову. Він розумів, що «нове вино слід вливати в нові міхи», що треба, оновлюючи тематику своїх творів, оновлювати й поетичний арсенал. «Я на-

томився од екзотики, од хитро вигаданих слів», признається Рильський вже в 1925 році в одному з віршів. Але нове без труднощів не дається, його доводиться опановувати з трудом і наполегливістю. В поемі «Сашко» відносно цього Рильський залишив досить самокритичні зізнання. Так, він пише, що його герой-робітник Сашко «був несхожий на автора, що до машин без жаху підійти не може». В описі промислового підприємства Рильський ще виявляє безпорадність — йому бракує слів:

Ніяк не можу про турбіни,
Труби та паси — хоч убий!
А знаю: світ колишній гине,
І розсвітає світ новий.

Новий лексичний струмінь стає особливо помітним у творах Рильського починаючи з поеми «Сашко». В поемі появляються раніш не властиві Рильському порівняння, метафори, не кажучи вже про зміни в словарному складі. Ось кілька прикладів: «Узявши мускули стихій в обценьки строгої науки», «Серце крицею взялось», Сашко «шорсткий і твердий, мов терпуг», «І трудівницькою рукою за ситих битись наказав», «травень робітничий» і т. п.

По-новому сприймає і оцінює поет творчу працю людини. Він не тільки розуміє, але й повністю схвалює простий, як правда, девіз соціалізму — «хто робить, той і їсть» («Із абетки»). Труд входить у творчість Рильського не лише як нова тема, а насамперед як визначальна етична і естетична категорія. Саме за труд любить поет своїх героїв — Ганнусю, Сашка; на запитання — «Хто ж ваш Сашко?» (в кінці поеми «Сашко») він з гордістю радянської людини відповідає: «Це я, це ми!.. Любов і праця!»

Знайшовши, отже, нарешті своє місце серед людей праці («ти твориш з людьми і для людей»), звільнившись від вагань і помилок, Рильський відчуває прилив нових сил, творча інтенсивність його зростає. Протягом 1929 року появляються два поетичні збірники Рильського; одночасно продовжується його робота над поемою «Марина», над перекладами творів Пушкіна, Міцкевича. Гімном в честь людини-трудівника є поезія «Опівдні» і «Труд» (збірка «Де сходяться дороги»). Поет проголошує:

...тільки тут, де невгамовний труд
Землі насиченій родюче лоно ранить,
Доспіють ягоди і радощі повстануть.

(«Труд»)

Він бачить і себе серед тих, які «на заступ вірний обіпершись», з гордістю оглядають результати своєї розумної праці («Опівдні»). «Покинувши красу невловну і незриму», поет виходить «на вулиці земні», щоб з радістю привітати людей — трударів і далі йти тільки з ними:

Ми разом будемо змагатися і йти,
Копати золото, розводити мости,
Серед пустелі сад насаджувать зелений...

(«Пробіг автомобіль»)

Різно зростає вимогливість Рильського до своїх творів, почуття самокритичності. Зразком такої гострої самооцінки може бути вірш «Пам'ятник», яким відкривається збірка «Гомін і відгомін». В іншому вірші цієї збірки поет заявляє:

Суворих слів, холодних і шорстких,
Перебираю низку, ніби чотки,
І одкидаю твердо з-поміж них
Усе легке, все ніжне і солодке.

(«Суворих слів, холодних і шорстких»)

Письменник знає, для якого читача він трудиться, свідомий того, що цей читач так само змінився, як і герой літератури:

Не для розбещених римувеш ти Аспазій
Та й не для хлопчиків...
Є ж люди на землі — а то б не варто й жити, —
Що крізь щоденний труд уміють і любити,
І усміхатися, і мислити, й шукать...
Хай навіть двічі-два у них виходить п'ять,
Та з ними весело, і сором перед ними,
Коли у віршеві кульгають бідні рими.

(«Коли, втікаючи од пильної роботи»)

* *
*

До XV роковин Великої Жовтневої соціалістичної революції Рильський підготував нову книжку віршів — «Знак терезів». Ця збірка ідейним спрямуванням, тематикою, поетикою помітно відрізнялася від усіх попередніх і свідчила про те, що перехід її автора на нову ідейно-творчу платформу завершився остаточно. Про зміст збірки говорило художнє її оформлення: на обкладинці — вид Дніпрогесу, а на вільному листі — дві чаші терезів. На одній з чаш — ліра, вінок та інші архаїчно-символічні атрибути поезії, на другу робітник поклав молот — і чаша перетягнулась.

Збірка «Знак терезів» відкривається сонетом, що в поетично-образній формі відтворює напружену боротьбу двох світів — соціалістичного і капіталістичного, світла й темряви. Пафос вірша складає непохитна впевненість поета — і всього народу радянського — в тому, що «перемога наша», що «безкрилу тьму навіки переможе визвольник людства, вільний пролетар». Поруч

у збірнику була опублікована «Декларація обов'язків поета і громадянина», написана, за свідченням Рильського, «не без впливу Маяковського». В «Декларації» підкреслюється громадська, класова роль поета, вказується на його священний обов'язок брати активну участь у житті народу, у будівництві соціалістичного суспільства:

Мусиш ти знати, з ким
Виступаєш у лаві,
Мусиш віддати їм
Образи й тони яскраві,
Мусиш свсе ім'я
Там написати ясно,
Де мільйонне сіяє:
Клас!

А в циклі віршів збірника — «На тому березі», визначивши свої класові позиції, Рильський виступає проти капіталістичного ладу, розвінчуючи мораль приреченого на загибель світу.

У новому збірнику велика любов і повага Рильського до творця-трудівника, до Людини з великої літери знаходить ще більш яскраве поетичне втілення:

...кожен удар промовля,
Що усе на землі — для людини,
Бо людина сама — це земля.

У збірку «Знак терезів» ввійшли також вірші «Тінь вождя», і «Ленін» — перші спроби Рильського створити образ безсмертного Ілліча, засновника і керівника Комуністичної партії. Тематично наближається до цих віршів також поезія «Будова». Взагалі, в тематичному відношенні «Знак терезів» — збірка багата, новаторська. Не абстрактний трудовий процес, а саме труд в ім'я будівництва соціалізму, симфонія натхненної праці радянських людей складає основний тематичний зміст збірки. Поет відчуває себе нероздільно з народом, який завершує величну будову — «гордий вишвіт мускулястих, смаглявих одностайних рук». Роста ця будова «не примхою міліардера, не на потіху томних дам». Це будується нове соціалістичне життя:

...І сяпле відблиски червоні
На мури вранішня зоря,
І на високому фронтоні —
Ясне чоло проводиря.

(«Будова»)

Рильський з почуттям законної гордості славить «молоду Країну Рад», яка «до заходу від сходу», на весь світ, як весна людства, «розлива погожу воду» («Засівна пісня»). Волховбуд, Дні-

пельстан, фабрики, заводи, нерозмежені лани, змичка між селом і містом, тракторист, тесляр, будівельник, коваль — такі основні нові теми та образи розкриває перед читачем збірка «Знак терезів». Це ті ж теми та образи, які хвилювали в ті роки Тичину, Бажана, Сосюру, всіх радянських літераторів.

Цвіте й гуде земля, і серце повне вщерть,
І пориви в ньому — як живоносні рани —

влучно визначає Рильський основу радості і джерело творчості поета радянської доби. У збірці «Знак терезів» знаходимо вірші, присвячені культурним діячам минулого — Бетховену, Франкові. Вони цікаві і як вияв вірного ставлення Рильського до класичної спадщини, і як перші вдалі спроби в жанрі ліричного портрета, до якого Рильський в наступні роки неодноразово буде звертатися.

Так збіркою «Знак терезів» закінчився період вагань і помилок, роздвоєності і блукань поета, розпочався новий етап в його творчій біографії. В сонеті «То хмарка набіжить і бризне дощ краплистий» Рильський писав:

Живи, розгортайся, липкий зелений листе,
Буяй, нове життя, серед могил і тлінь,
А ти, заблуканий, забудь життя двоїсте,
Пісні одспівані одспіваним покинть.

Важко висловитися з більшою прямоотою і в той же час самокритичністю. Це говорила людина, яка усвідомила і свої помилки в минулому, і своє завдання на майбутнє.

Новий ідейний зміст віршів збірки «Знак терезів», їх нова тематика розкриваються за допомогою оновлених поетичних засобів. Поруч із класичними розмірами і строфікою, зокрема сонетом, Рильський все частіше використовує розміри вільного віршування; урізноманітнюється тональність вірша. Помітно поновлюється новими лексичними категоріями поетичний словник Рильського. «Доби нової знак», «визвольник людства, вільний пролетар», «з села до міста міст», «борці, щоб землю оновить», «порив червоний», «день багровий», «відслужених риштовань», «будівництва океан», «будинків затуманяться каркаси», «Країна Рад», «Варшав'янка», «аероплан», «колектив», «фабрика», «завод», «радіограма», «домни», «телеграфний дріт», «електричне коло» і т. д. Вже ці приклади показують, як розширилося коло спостережень поета, як збагатилися його світосприймання. Поетичні образи — метафори, порівняння — показують прагнення Рильського відтворити з найбільшою повнотою і переконливістю велич нової епохи і її творця — народу. В збірці «Знак терезів» ми зустрічаємо такі справжні творчі знахідки поета, як образ моста («весельчатий з села до міста міст», «із можливого в чудесне перекинуто мости»), збірний

образ багатомільйонного народу — творця історії («визвольник людства», «мускулясті руки», «бійці нестомлені», «юнацька по-вінь», «всі, у кого серце вірне сонцю нашої весни», «мускулів буяння безутомне», «рук мозолястих мільйони» та інші).

Поруч із творами цих років П. Тичини («Партія веде»), М. Бажана («Будівлі», «Смерть Гамлета», «Людина стоїть в зореноснім Кремлі»), В. Сосюри («Дніпрельстан») збірка М. Рильського «Знак терезів» була сприйнята читачем як нове відрадне явище в українській радянській літературі.

Про творче зростання Рильського свідчила також і його велика поема «Марина», опублікована в 1933 році. П'ять років (1927—1932) тривала робота поета над цим твором. Своїм ідейним спрямуванням, змістом і формою «Марина» вигідно відрізнялася від інших поем Рильського — в ній заперечувалися «неокласичні» літературні традиції і стверджувалися нові творчі принципи, спираючись на які письменник вирішив працювати в епічному жанрі.

В основу поеми «Марина» (в підзаголовку до поеми читаємо: «Віршована повість із кріпацьких часів на правобережній Україні») покладено трагічну історію дівчини-кріпачки, типову для часів феодального свавілля. В передмові до першого видання поеми Рильський так визначає тему та ідею «Марини»: «Тема цього твору — два світи: кріпаки і пани на правобережній Україні в ХІХ сторіччі, без дальшого хронологічного уточнення. Ідея — фальшивість усякого «панського народолюбства», чи то «балагульсько-романтичного», чи навіть забарвленого котльорами найлівіших політичних течій, що на ті часи існували»¹.

Отже, ідейне вістря поеми було направлене проти буржуазно-націоналістичних концепцій. Задум поеми виник на основі вивчення народних пісень про кріпаччину та під впливом творчої спадщини Шевченка, Міцкевича, Пушкіна. «Перший поклад поеми — перечута в дитинстві пісня про втечу двох кріпаків, залюблених дівчини та хлопця.

...Мене, Марку, візьмуть,
А тебе покинуть,
А тебе покинуть —
З пліч голівку здіймуть...

Звідси ж — сюжетний кістяк, що далеко, розуміється, вийшов за межі тієї пісні»². Епіграфом до поеми М. Рильський бере слова з твору Т. Шевченка («Неначе цвяшок, в серце вбитий, Оцю Марину я ношу»), чим засвідчує свою орієнтацію на славу традицію демократичної літератури, якій на Україні поклав початок великий Кобзар.

¹ М. Рильський. Марина, вид. «Література і мистецтво», Харків—Київ, 1933 р., стор. 3.

² Там же.

Вплив Шевченка відчувається на всій поемі, особливо на зображенні кріпаків Марини та Марка, — їх поневірянь та поступового переходу на шлях боротьби і помсти. Відчувається в поемі ще й третя лінія творчого використання автором впливів і традицій. Ця лінія йде від Міцкевича, зокрема від його поеми «Пан Тадеуш» та від Пушкіна¹ і особливо помітна при зображенні Рильським картин природи та життя і побуту панів-кріпосників.

Центральний герой поеми — красуня-кріпачка Марина. Рильський зображує життєву трагедію цієї дівчини, яка, перетерпівши стільки горя, глуму та знущань, перестає коритися та мовчки терпіти наругу і «зважується не тільки на протест, а й на акції», стає гнівним і безстрашним борцем, месником за народні кривди.

— Бий! Ріж! Пали! —

І вже ширококрило

Огонь буяє по садібі всій...

.....
І над усім, як зірка пурпурова,

Стоїть вона, заціпивши уста,

Струнка, вродлива, та уже не та, —

Не злякана, заплакана дитина, —

Грім! гнів! покара! — месниця Марина.

Пізнавальне і виховне значення образу Марини, як і всієї поеми, очевидне. Не випадково поема присвячена радянській, вільній жінці-трудівниці. До речі, «Марина» задумана Рильським як перша частина трилогії-розповіді про долю жінки від часів кріпацтва аж до наших днів. Поет чітко усвідомлював мету такої роботи: відслонити завісу минулого потрібно «не для плачу та ніжного ниття, не для розваги, не для марнослів'я», а для того, щоб глянути «в останній раз на сон тяжкий, на давнє безголів'я» і ще рішучіше простувати вперед — «в ясне майбутнє . . . від темряви, неволі та образ».

Поет любовно, з глибокою симпатією та співчуттям змальовує образи представників народу — Марини, Марка, діда Наума та інших. У чисельних ліричних відступах Рильський виразно визначає своє ставлення до зображуваних подій. Тому великої викривальної сили сповнені образи жорстоких садистів і самодурів кріпосників — Пшемисловських, Мединських, Замітальського, Карповича та їх прислужників (Кутерного, придворний поет Тібурцій і т. д.). Розкривши огидне ество таких лицемірних панків, як Генріх Пшемисловський, що на словах кляв крі-

¹ В 1927 р. Рильський закінчив багаторічний труд — переклад «Пана Тадеуша» на українську мову, в 1928 р. — переклад «Мідного вершника» та інших творів Пушкіна.

посницькі порядки, а на ділі їх завзято підтримував та використовував, чи як Мар'ян Мединський (одягався в селянську одягу, мріяв відродити Запорізьку Січ і т. п.), — Рильський наносив удар по буржуазно-націоналістичних вигадках про «добрих панів», про ідилічні відносини між добрими панами та їх кріпаками. Що поема влучала в ціль, про це переконливо свідчить та одностайна зліслива кампанія, якою зустріли появу «Марини» писаки з брудних націоналістичних листків Західної України.

Рильський почав писати так, що його твори викликали лють і злобу ворогів радянського народу, і вже це було свідченням того, що письменник перебуває на вірному шляху.

Поема відзначається високими художніми якостями. Характери героїв виписані повно і переконливо. Віршована мова твору відзначається легкістю і плавністю, оригінальними поетичними образами. Ось для прикладу ліричний відступ — вияв любові поета до природи:

Високі сосни, вам кладу поклін!
Хоч, України польової син,
Я більше звик до дуба, до грабини,
До тих гаїв, де теплої години
Лише осика шепчеться ясна;
Хоч край мого дитячого вікна
Береза довгі розпускала віти,
Але навчився я і вас любити,
Пишнозелені, пишноголовні.

Подібних прикладів для підтвердження художньої вартості поеми «Марина» можна навести дуже багато. Поема ще більш виграла б у художньому відношенні, коли б не була такою розтягнутою (понад 4000 рядків, 11 глав). Автор дещо захопився описом панських розваг і навіть іноді повторюється, тоді як життя покріпаченого селянства представлено більш поверхово, з меншою деталізацією. В 1954 році Рильський опублікував, як він зазначає, «переглянутий» текст «Марини», але в ньому істотних змін не знаходимо.

Наступні твори Максима Рильського 30-х років — свідчення дальшого успішного зростання поета. Нове життя — радянська дійсність — стає джерелом творчого натхнення письменника; він виступає і полум'яним співцем і активним перетворювачем цього життя. Збірка «Знак терезів» показала, що її автором «була, нарешті, знайдена гармонія між особистим і загальним, те ясне «почуття життя», яке захоплює нас у творчості Рильського. Знайдена стійкість зовсім не означає застою. Шлях поета продовжується . . . але тепер це ясна, пряма путь — вище і вище, в рамцях єдиного літературного стилю. Теми і багато образів Рильського в книгах його 1935—1940 років . . . в більшій частині в нього такі ж, як в інших радянських поетів, в інших

поетів Радянської України. Та є на обличчі його музи й своє «необщее выражение», за висловом Баратинського»¹. І ми цілком приєднуємося до думки академіка О. І. Білецького, який вважає, що для показу цього своєрідного обличчя музи Рильського «нема вже потреби крок по кроку йти за окремими збірниками: внутрішніх граней між ними нема, обличчя поета стало суцільним — і тим легше визначити його характерні риси»².

Цими характерними рисами, насамперед, є:

По-перше, перехід поета від суб'єктивних тем, які в попередні роки були провідними, до тем громадянських. Цей перехід, проте, не означає зміни, порушень індивідуального стилю письменника. Рильський вміє передати новий зміст зберігаючи свій авторський почерк, манеру, стиль, свою неповторну форму поетичного вислову.

По-друге, громадянська лірика Рильського не втрачає ознак, властивих ліриці інтимній. В зображенні громадянських тем, мотивів, образів поет, який тепер відчуває себе невіддільною часткою суспільства, народу, виявляє гарячу особисту зацікавленість в зображуваному і щиро безпосередність. Звичайно, ця риса не була властивою лише поезії Рильського. Взагалі для радянських поетів, як про це говорив на II Всесоюзному з'їзді радянських письменників. Самед Вургун, «всі пекучі питання сучасності є особистими, і поділ тем та мотивів на «особисті» і «громадські» часто виявляється штучним»³.

Та для Рильського таке органічне поєднання в поезії особистого і суспільного стало показовим лише починаючи з 30-х років. Оця, коли можна вжити такий термін, інтимізація Рильським громадянської лірики і стає однією з визначальних рис його поезій, які з'являються після збірки «Знак терезів».

І нарешті, Рильський 30-х і пізніших років, продовжуючи і розвиваючи традиції Шевченка, Франка, Коцюбинського і Лесі Українки, виступає невтомним пропагандистом і популяризатором серед українського народу передової прогресивної духовної і матеріальної культури інших народів. Це знаходить свій вияв не лише в плідній перекладацькій діяльності Рильського, але також у створенні ним таких поезій, як «Бетховен», «Дружба», «Смерть Гоголя», «Шопен», «Горький», «Ленінградські нариси», «Бедржіх Сметана», «Софія», «У молодій Польщі», «Подорож на Закарпаття», «Шолохов» та ряд інших.

З новою силою залунав молодий, бадьорий голос поета у збірниках «Київ», «Літо», «Україна», «Збір винограду». Пишним цвітом розквітає з року в рік його талант. Тема Радян-

¹ О. Білецький. Творчість Максима Рильського. Передмова до кн. М. Рильський. Поезії в трьох томах, т. I, ДВХЛ, К., 1946, стор. 23.

² Там же.

³ «Литературная газета» от 17. XII 1954 г.

ської Батьківщини, теми соціального будівництва, дружби між народами стають провідними, визначальними в творах Рильського, написаних після збірки «Знак терезів». Ідея радянського патріотизму, радянської національної гордості пронизує творчість Рильського цього періоду. Поет гордиться своєю соціалістичною Вітчизною, він захоплений величними перетвореннями, що здійснюються в ній.

Образно показує Рильський ці перетворення на прикладі столиці нашої республіки — Києва (збірка «Київ»), прослідкувавши історію міста від найдавніших часів і до наших днів, коли комуністи відкрили українському народові «у прийдешне золоті ворота».

З яким почуттям радості оглядає і описує поет новий, молодіючий Київ!

Люблю мінливість рухів та облич,
Люблю знайомих бачить в незнайомих,
Люблю дитячу шебетливу річ,
Сім'ю трудящих в ледарських хоромах,
Електрикою перевиту ніч,
Денну бадьорість по нічних утомах,
І одностайних радощі зусиль,
І в синьому димку автомобіль.

(«Октави» № 10)

Все, що бачить, відчуває, переживає поет, приводить його (а з ним і читача) через цілком природні спогади та асоціації до щасливої і радісної думки: Я — вільний громадянин великої батьківщини людського щастя — Радянської країни.

Так, поет на вулиці Києва зустрів робітниць, що йдуть на нічну зміну —

... і гадка враз єдина
Пройме істоту: на землі новій —
Нова людина! Щезла десь Марина,
Рабиня-жінка, що по ній колись
Мої рядки сльозами розлились!

(«Октави» № 12)

Куди не піде поет по рідному місту, куди не гляне, — всюди він бачить, як «більшовицький розум наполеглий життя будує із міцної цегли».

Включившись в життя народу, молодій радянській країни, поет відчуває небувалый прилив творчої наснаги; він переживає другу молодість. Справді, Рильський 30-х років, за влучним висловом академіка О. І. Білецького, «явно молодший за Рильського початку 20-х років». У читача не викликає най-

меншого сумніву щирість зізнання поета з цього приводу в поезії «Я і Київ»:

Та от — до старості дійшов
Чи то пак ... до її порогу ...
Вже тільки спомином любов
Перебіга мені дорогу,
Уже, здавалось би, пора
Камінним стати, як не трухлим ...
І що ж? Підношу з повним кухлем
Я тост за береги Дніпра,
За тих людей, що окрилили
Цей город гордий та безкрилий.
Кого взиватимуть віки
Ясним ім'ям: більшовики.
Я молодий, бо з молодими!

У збірці «Київ» вперше знаходять поетичне втілення ідея дружби між радянськими народами («Аероплан над містом», «На березі»), думи про Комуністичну партію («Октави», «Золоті ворота»). Справжній патріотизм поета проявляється в тому, що він не тільки з гордістю оспівує нашу Вітчизну, але й постійно закликає до пильності, нагадує, що «ворог на шляху таїться не один, і смішно -- в гордості сліпитися щасливий» («Люди»).

Ще глибше, яскравіше розкриття ці теми знаходять в наступних поетичних збірниках Рильського. У вірші-триптиху «Мандрівка», в урочистій оді в честь щасливих народів землі щасливої — «Моя Батьківщина», в поезіях «Смерть Гоголя», «Дружба» (все це із збірки «Літо»), у віршах «Горький», «Із віршів про Пушкіна» (із збірки «Україна»), «Народам світу», «Народам Радянської землі», «Моїй Україні», «Невчасна лірика» (із збірки «Збір винограду») та ряді інших поет говорить про братерську єдність і дружбу між народами, оспівує її животворну силу, глибокі коріння.

Після довгих мандрівок (за допомогою книг) по чужих країнах, по різних епохах поет має можливість співставити старий світ з новим, соціалістичним («Мандрівка»). Гнітюче враження залишилося після мандрівки по віках минулого: «лице рабині-праці, скрізь піт, і гніт, і кров, і свист бичів їдких». За те з якою радістю привітав тепер Рильський рідну землю, коли його поетичний корабель нарешті міцно став на якір у «гомінливому, стоязиковому порту»:

Я пізнаю тебе, тебе я знаю,
Мій невідомий, мій рідимий краю!
Радянська земле! Шана і привіт!

Величні перетворення, які спостерігає поет в рідному краю, він вдало показує, розкриває не тільки картинами оновлених

міст і сіл, але й змальовуючи картини нового життя, щасливої долі простих радянських людей.

Ось із розмови на палубі корабля із скромним дідусем-пасажиром поет дізнається, що той — винахідник-самоук, якому лише тепер, при радянській владі, вдалося поставити на службу народові свій давній винахід.

Цікаві, справді, почалися речі
На цій землі! І швидко й доладу! —

підсумовують поет і випадковий знайомий-винахідник свою бесіду («Чотири поезії», збірка «Літо»).

Ось поет з вікна вагона помітив хлопчика-пастушка, що помахом руки вітає пасажирів поїзда, супроводжуючи їх задумливим поглядом. Здавалося б, типова, звична картина. Дійсно, поет по асоціації згадує

... про хлопчиків колишніх,
Мимо яких увесь їх рабський вік,
Од батогами битого дитинства
До старості, прибитої печаллю,
Шуміли жовтоокі поїзди,
Лишаючи їм довгі пасма диму
Та невразні мрії про якесь
Чуже життя, шумливе та барвисте

Але це було колись, тепер часи змінилися. І поет з радістю думає про те, що, може, цей хлопчик-пастушок незабаром сам водитиме «бадьорі гомінливі поїзди... сам вітром, блискавицею, вогнем зелені розтинатиме простори» («Чотири поезії»).

В іншому місці Рильський зустрічається з жінкою — головою сільради. В пам'яті письменника виринає огидна постать «волосного старшини» з сукуватою палицею в руках — переконливою емблемою влади... Скільки любові, зворушливої ніжності вкладає поет в опис зовнішності цієї нової жінки радянського села.

Ніби летється золотавий шовк,
Пасмо з-під червоної хустини...

Глянула — аж засвітився сніг, —
І здалося — він розтане враз.
Пластивень їй на плече приліг —
І здалося, ніби то алмаз...

Ти — як срібна лілія, на шибі
Вранці намальована морозом!

Ти — ялина, сповнена жаги,
Що росте на вітрі й сонці гірко...

І поету здається, що нею — «гордою, сміливою радянською жінкою» зачарована вся природа, що «навкруги сміявся навіть лід нашої веселої зими» («Голова сільради», збірка «Літо»).

Так одну за одною розкриває Рильський перед читачем сторінки нашої чарівної соціалістичної дійсності з її найціннішим скарбом — чудесними людьми. Простою і переконливою стає часто вживана Рильським форма поетичної розповіді: в основу вірша кладеться якась подія, випадок, спостереження чи спогад, що викликає роздумування і співставлення, порівняння минулого з сучасним та приводить до широких узагальнень. Так, зокрема, побудовані шойно згадані поезії, вірш «На буряках», «Морозний день» (із збірки «Літо»), «На березі моря в Одесі» (збірка «Україна») та ряд інших. Так само створений вірш «Журавлі» (збірка «Літо») — один з кращих серед віршів Рильського передвоєнних років. Спостереження за журавлиним весняним перельотом приводить поета до створення яскравого алегоричного образу нашої доби у вигляді сталевого журавлиного ключа з його напругою, силою, жадобою обривів, волею, мудрим ладом у побудові, ясним знанням мети і шляху свого польоту:

Міркую так: коли б мені скотілось
Подати образ нашої доби
У простій алегорії, — я взяв би
Отой сталевий журавлиний ключ,
Його напругу, силу непохитну,
Його жадобу обривів, його
Непереможну волю, мудрий лад
У побудові, де до того все
Скерване, щоб легше розтинати
Грудьми повітря...
І знає всяк мету свою й дорогу.

Вище згадувалося про те, що в кінці 20-х років Рильський робить перші підступи до теми партії. В 30-х роках ця тема стає провідною, знаходить яскраве реалістичне розкриття. Поет показує величезну організуючу і направляючу роль Комуністичної партії у всіх ділянках життя; він приводить читача до висновку, що виховання нової людини, всі досягнення і зрушення в економіці і культурі країни є результатом діяльності партії:

Сіє сонце — для живих.
Будов нечувано нових
Ростуть каркаси променисті,
Встає в селі, встає у місті
Нова людина. Гордий вік
Вінчає слово: більшовик.

(«Україна», збірка «Україна»)

Ці ж думки, ця ж тема знаходять своє художнє втілення у віршах «Пісня про Сталіна», «Мемуарна сторінка», «Пам'яті безсмертного», «Над труною вождя» (із збірки «Літо»), «Україна», «Пісня» (із збірки «Україна»), «Сталіну» (із збірки «Збір винограду») та інші.

Остання передвоєнна збірка М. Рильського «Збір винограду» готувалася тоді, коли примара війни відчутно нависла над нашою Батьківщиною. Природно, що пафос цієї книжки поета-патріота — в заклик до оборони країни. Кращі твори збірника — «Народам світу», «Народам Радянської землі», «Мій Україні», «Львову» — справжні перлини громадянської лірики Рильського. В них славиться почуття пролетарського інтернаціоналізму, дружби між народами; поет закликає до пильності, з полум'яним гнівом таврує ганьбою та презирством паліїв війни, всіх тих «чий бог — це торг, чий крам — війна», тих, які «розбрат сіють поміж націй, щоб легше їх держать в ярмі». Велику увагу приділяє Рильський в передвоєнні роки темі дружби і братнього єднання російського і українського народів, прагнучи розкрити спільність їх життя і боротьби за свободу на протязі багатьох віків. («Горький», вірші про Пушкіна, «Народам радянської землі», розділи, які Рильський написав у 1938 році до колективної поеми «Іван Голота»¹ тощо).

Таким чином, передвоєнним творам Максима Рильського властиві ті ж провідні ідеї, які характеризували всю радянську літературу. Творчість Рильського була пройнята тими почуттями радянської людини, які Тичина образно назвав «сталлю і ніжністю»: ніжність любові до священної радянської землі і сталь ненависті до її ворогів.

В 30-х роках жанри лірики Рильського урізноманітнюються. Поруч з пейзажним малюнком зустрічаємо урочисту оду («Україна», «Моя Батьківщина»), пісню, ліричний портрет («Смерть Гоголя», «Шопен», «Горький», «Маяковський», образи Л. Глібова, М. Коцюбинського та Миколи Щорса в «Чернігівських сонетах»), ліричну або ліро-епічну медитацію, роздум. Збагатилися ритміко-інтонаційні засоби поета, містким і влучним стає образ. Ось яку цілком заслужену оцінку художньої майстерності Рильського дає академік Л. А. Булаховський: «Рильський — великий майстер форми в широкому розумінні цього слова. Він культивує дуже різноманітні метри, в тому числі, напр., його улюблену октаву, при цьому — без усякої вишуканості, без формалістичних старань і будь-якої претензійності. Його поезії дохідливі і легко запминаються, але не своєю пісенністю або простотою, — цей тип художньої роботи не в манері Рильського, — а синтаксичною прозорістю і ритмомело-

¹ Надруковані в збірці «Україна». Ще одна поема Рильського з передвоєнних років — «Любов», названа автором «Віршоване оповідання», опублікована у збірці «Збір винограду». Проте обидві ці поеми великої популярності серед читачів не здобули.

дичною організованістю часто складних масивів, величезною європейського масштабу культурою вірша, класично довершеного, карбівної роботи, в якій не відчуваються труднощі подолань, що стояли перед автором, тому саме, що подолання ці всюди майже напрочуд повні»¹

* * *

*

На нову, вищу ступінь підноситься творчість Максима Рильського в роки Великої Вітчизняної війни. Ще в 1935 році в одному з віршів збірника «Літо» поет заявив про свою готовність бути з народом і в дні мирного труда, і в дні воєнних випробувань:

Творити хочу я, карамба!
Тесать, рубати, будувать,
Охоти теслям додавать
Тугими приструнками ямба,
А як зайдеться на війну —
В найвищу вдарити струну,
Щоб найсильніш рука стискала
Меч, викуваний із орала.

(«Я і Київ»)

Разом зі всім народом наполегливо працював Рильський в дні війни. Він писав вірші та поеми, публіцистичні і наукові статті, виступав з доповідями та промовами. Поет зумів «у найвищу вдарити струну» своєю громкоголосою лірою і викликати відгук в серці читача-народу. Творчість Рильського днів війни служила великій справі перемоги над гітлерівськими загарбниками; вона була просякнута пристрасною любов'ю до рідної Радянської Вітчизни і кликала до помсти, розпалювала почуття священної ненависті до окупантів. Голос поета з перших днів війни звучить мужньо і сильно. Поет-патріот виступає співцем батьківщини, її героїчного народу, її непохитної сили:

Славен буде в народах священний твій бій,
Славен серп твій і меч твій, свята моя, рідна!

(«Україні»)

Невимовний біль пронизує серце поета і героїв його творів цього періоду: адже вони відірвані від улюбленої, мирної праці, розлучені з своїми рідними, їх землю топче брудний чобіт завоєвника-фашиста. Але в таку грізну хвилину в серці радянської людини немає місця відчаєві, зневірі; навпаки — воно сповнене рішучості, непохитної віри в перемогу:

¹ Л. Булаховський. Максим Рильський — поет-патріот. Наукові записки АН УРСР, Інститут мови і літератури, т. III, 1946, стор. 43.

О, земле рідная! Не жатиме неситий
Пшениці на твоїх ланах!
Жила, живеш, довіку будеш жити,
Безсмертна у віках!

(«Голос сина»)

Почуття трагічної фатальності невластиве радянській людині, отже, і радянському письменникові. Тому в найважчі дні війни Рильський, як і всі письменники нашої країни, не став співцем скорботи та печалі.

Віра в перемогу дружньої сім'ї радянських народів над фашистською чумою була основою здорового оптимізму, провідним мотивом творів Рильського воєнного часу. Ніхто не в силі перемогти країну,

Де всі серця в битті єдинім
Живуть, і люблять, і горять,
Де українець із грузином,
Вірмен із руським — вряд стоять.

Над нею стяг багрянний має,
Над нею вольний спів гремить,
І в ночі сил таких немає,
Щоб наше сонце погасить.

(«Слово гніву»)

Тільки безмежна віра в свій народ, впевненість у його невичерпні сили і сталеву волю до повної перемоги над ворогом змогли вже в 1941 році надихнути Рильського на вірші, що прозвучали як неминучий вирок фашизму:

Шалійте! Землю рвіть отруйним зубами!
Сичіть гадюками і вийте, як вовки!
Вам не уникнути покарної руки!
Над вами — тьма і кров, а сонця світ —
над нами!

(«Вогонь, залізо і свинець»)

Такі ж патріотичні думи, глибокі переживання і почуття пронизують усю поезію Рильського воєнних років — чи то будуть пісні та похідні марші («За рідну землю», «Вождь Червоної Армії», «Пісня радянського народу», «Колискова» та інші), чи гнівні ямби («Я син країни Рад», «Світова зоря», «Слово гніву» тощо), чи роздумово-інтимна лірика («В снігах», «Це було у тому місті», «Мое село», «Сон»), чи ліричні послання («Бійцям Південного фронту», «Славному воїнові-танкістові»).

В дні війни витримала випробування, ще більш зміцніла дружба між радянськими народами. Тому чутливий і спостережливий поет Рильський, який ще перед війною неодноразово звертався до вдячної, хвилюючої теми дружби і братерської єдності народів, в воєнні роки цю тему продовжує розробляти і поглиблювати («До Янка Купали», «Гудуть далекі віщі дзвони», «Пам'ятник Богдана», «Москва», «Переяславська Рада», «Гарячий городе-герою», «Братам по Союзу» та інші).

Взагалі поетична творчість Рильського воєнних років вражає багатством тематики, багатогранністю образів, діапазоном відтворених почуттів і переживань, порухів людської душі. «В його віршах, — пише з цього приводу Л. А. Булаховський, — проступають, збуджуючи справжню симпатію читача, то тепло дитячих відчуттів, пов'язаних з рідним селом, то інтимні почуття першого наївного отроцького кохання, то батьківська ласка і гордість сином-бійцем, ще недавно веселим пустуном, то повнота радощів зустрічі з друзями, «овітряними боєм», і щирий привіт їм, які виконали на кривавих полях битв свій синовній обов'язок перед батьківщиною, то омріяне чекання перемоги і впевненість у ній, то захоплення великим вождем Червоної Армії. А разом із цим — палкий — з самого серця гнів проти жорстоких тимчасових гнобителів нашої чудесної України, яка ще недавно жила таким повнокровним життям»¹.

Помітним явищем в творчості Рильського днів війни є поема-видіння «Жага», написана до 25-річчя радянської влади на Україні. Цей твір пронизаний почуттям жагучої любові до рідної землі і невимовного болю, викликаного тим, що над матір'ю-вітчиною глумляться жорстокі напасники. Це пристрасне почуття і об'єднує в одно ціле ті ліричні і ліро-епічні уступи, з яких складається поема. Ліричні партії голосів серця людського, які славлять чисту воду, хліб, весняне цвітіння, силуети минулого, що символізують голод, рабський труд, поступово переходять у епічну розповідь про грізне гуркотіння революційної бурі. Казка-мрія про людське щастя стала дійсністю:

І час настав. У чаші голубій
Переливався ранок, як перлина
І край безодні, при воді живій
Зустрілася із Жовтнем Україна.

Ти встала, рідна, навстріч всім вітрам
І на питання: будем чи не будем?
Світам, сонцям, братам і ворогам
Одповіла крилатим Дніпробудом.

¹ Л. Булаховський. Максим Рильський — поет-патріот. Наукові записки АН УРСР, Інститут мови і літератури, том III, 1945 р., стор. 43.

Вітчизна — це кінець злидням страшного минулого, це — славні традиції минулого, це — натхненний труд коваля і хлібороба, ученого й співця, це — можливість поставити поруч «портрети Шевченка і Руставелі, Пушкіна бронзовий бюст», можливість садити на провесні акації колючі і цибульки тюльпанів, слухати гелготіння гусей — вісників весни і спостерігати їх політ. То чи ж можна не любити її, чи можна допустити втрату її? І перед читачем постає нове видіння — скорботна матір благословляє своїх синів на священну битву з ворогом. Написана у важкому і напруженому 1942 році, ця поема, як і всі інші твори Рильського, закінчується ствердженням неминучої перемоги над ворогами радянської Вітчизни, вірою в її новий розквіт

Читач зустрів поему тепло і схвально. Вона привертала до себе увагу «щирістю почуття, силою пафосу, мовним і ритмічним багатством, своєрідністю суто-музичної побудови»¹. Проте поема «Жага» не позбавлена і окремих хиб, які, до речі, були властиві також деяким іншим творам Рильського воєнного періоду. Маємо на увазі те, що в поемі не чітко висвітлена така ідейна лінія, як дружба між народами, а поняття матері-Вітчизни обмежено лише кордонами України. Дещо знижує реалістичне звучання «Жаги» образ матері, розіп'ятої на хресті (символ України днів війни), надмірно архаїзована в окремих місцях поеми лексика.

Але серед написаного М. Рильським за роки війни були і явно невдалі, хибні в ідейному відношенні, художньо недовершені твори. До них слід віднести першу редакцію вірша «Слово про рідну матір», поему «Мандрівка в молодість». Для програмного вірша «Слово про рідну матір», яким відкривалася збірка під такою ж назвою (1942), поет не зумів знайти таких же пристрасних, промовистих слів про Україну соціалістичну, які він сказав про Україну дожовтневого періоду. У вірші не розкрита роль Комуністичної Партії, єдиної сили, що забезпечила життя і розквіт українському народові, ідея дружби народів не пронизувала кожен образ, кожен рядок цього вірша.

В. І. Ленін вчить нас, що «матеріалізм включає в себе, так би мовити, партійність, зобов'язуючи при всякій оцінці події прямо і відкрито ставати на точку зору певної суспільної групи»². Саме цієї виразної точки зору радянського поета-патріота і не відчувалося в кожній строфі вірша «Слово про рідну матір».

Притуплення почуття партійності в зображенні минулого, об'єктивізм і якесь незрозуміле «всепрощення» обумовили не-

¹ О. Білецький. Творчість Максима Рильського. Передмова до кн. М. Рильський. Поезії в трьох томах, том I, ДВХЛ, К., 1946, стор. 33.

² В. І. Ленін. Твори, т. I, стор. 364.

вдачу великої автобіографічної поеми Рильського «Мандрівка в молодість». Ці ж помилки знайшли своє повторення та продовження в окремих наукових та літературно-критичних працях письменника (доповідь про роль Києва в історії України, передмова до вибраних поезій В. Самійленка, стаття «З давніх літ» у I томі власних поезій). Постанови ЦК нашої партії про літературу та мистецтво 1946—1948 років, а також гостра принципова критика громадськості допомогли Максиму Рильському усвідомити допущені ідейно-творчі помилки і стати на шлях їх остаточного переборення та виправлення.

В 1947 році, виступаючи на сторінках «Літературної газети» з різкою критикою власних помилок, Максим Рильський обіцяє подальшою роботою «виправдати своє звання радянського поета, публіциста, наукового робітника, звання письменника-комуніста»¹.

І цю свою обіцянку поет успішно виконує. Творчість Рильського післявоєнних років, його наукова і громадська діяльність присвячені великій справі боротьби за побудову комуністичного суспільства в нашій країні, за мир і дружбу між народами усього світу.

Вже збірка «Мости» (1948) була сприйнята як свіже, нове явище в післявоєнній радянській поезії. Червоною ниткою через всю збірку проходить ідея торжества комунізму, ідея єдності радянських народів з трудящими країн народної демократії. Поетичний образ мостів дружби, що в ході війни з гітлеризмом пролягла між Радянським Союзом і східноєвропейськими країнами — дуже вдала творча знахідка Рильського. Цей образ вже набув афористичності, став крилатою фразою. Збірка «Мости» немов підсумовувала події другої світової війни, давала їм оцінку. Природнім, отже, є те почуття радянської національної гордості, яким пройнята вся збірка:

Я згадую мости ці зарубіжні,
Що прокладав мій брат, мій син, мій друг.
Я думаю про рідної Москви
Мости камінні, гордість і окрасу,
Де люди всіх країн незмірних наших
Проходять, опромінені Кремлем,
Я думаю, як київський наш міст
Крізь бурю люди наші прокладали
Край того місця, де фашист кривавий
Зірвав прекрасний Ланцюговий міст,—

¹ «Літературна газета» від 11. XII 1947 р.

І горда мисль пронизує мене:
Так, ми мости будуємо у світі —
Ми, Сталіна бійці і теслярі,
Каменярі грядущої комуни, —
Щоб друзі тими їздили мостами,
Щоб брат до брата броду-переходу
У ріках бурноплинних не шукав,
Щоб наша сила в єдності міцніла.

(«Мости»)

Поет з законною гордістю говорить про своїх співвітчизників — радянських людей — «каменярів грядущої комуни». Великого узагальнення набуває образ нездоланного нашого народу-бійця і будівника, трудівника й героя, «що мостить міст в майбутнє золотий».

У книзі «Мости» ще багато уваги приділено свіжим, незабутнім подіям Вітчизняної війни («Записна книжка», «Хлопчик», окремі вірші з циклу «Весняні води»). Війна вирвала з наших рядів кращих бійців. Біль невідшкодованої втрати проймає нас, коли читаємо розповідь про загибель письменників Костя Герасименка, Якова Качури, Олекси Десняка, кіноактриси Гулі Корольової, партизанського генерала Руднева, мужнього лікаря-патріота з містечка Малина Сосніна і його дочки Ніни. Страшних жертв вимагає війна. Тому народжується друге почуття, яке викликають ці вірші в серці радянської людини — почуття ненависті до війни і її зачинщиків, непохитна рішучість недопустити розв'язання нової кривавої бойні, відстояти і зберегти довготривалий мир.

У збірці є також чимало віршів, у яких поет розповідає про трудовий героїзм радянських людей, скерований на відбудову зруйнованого війною народного господарства («Знову я вояк», «Дві сили», «Пісня-думка» та ін.). Скинувши шинель, вчорашній боєць стає вояком трудового фронту. Він буде багатоперхові будинки, заводи, трудиться на колгоспних ланах; у нього впевнені рухи, незатьмарене чоло, бо тепер він воює «за цвіт життя нового, за людства вольного окрилену сім'ю». Кожен день приносить все нові перемоги на цьому фронті:

Лани колгоспівські, де ясно колоситься
Руками нашими посіяна пшениця,
Сади, де яблуні та груші у цвіту,
І виноградники, де зріють світлі грона,—
Фортеці, що взяли солдатів мільйони,
Ознака певності і віри у мету.

(«Знову я вояк»)

Оспівуючи натхненну працю радянської людини в післявоєнні роки, Рильський тим самим розкриває миролюбні прагнен-

ня всього нашого народу, його органічну ненависть до війни, до всього того, що перешкоджає людині займатися мирною творчою працею.

Таким чином, вже в збірці «Мости» Рильський розробляє тему, яка в наступних його книгах — як і взагалі у всій радянській післявоєнній літературі, — займе одно з провідних місць — тему боротьби за мир. Зокрема, зворушливо передав Рильський прагнення людей доброї волі всього світу до миру, їх рішучість за прикладом і за допомогою народів Радянського Союзу боротись і відстояти мир на землі у циклі віршів «Друзям у всьому світі» (із збірки «Наша сила»). Радянський Союз — прапороносець миру і дружби між народами, радянська людина — друг і приятель кожного, хто любить труд і мир, хто ненавидить війну. Справа миру непереможна. Такі думки знайшли образне поетичне втілення в поезіях Рильського, скерованих проти палів нової війни.

Я руку подаю через моря і гори
Усім, хто камінь б'є, хто землю ревно оре,
Хто вугіль добува і зеленить поля,
Усім, чий трудом овіяна земля.

Я руку подаю земній сім'ї єдиній...
А тим, хто пазури на світ простяг звірині,
Хто, в кров обагрений, по кров нову іде,
Свинцем розтопленим прокляття хай паде!

(«Друзям у всьому світі»)

Нового звучання в післявоєнній творчості Рильського набуває тема дружби народів. Вище згадувалося, що по-новому підійшов поет до оспівування цієї теми ще в роки війни. Вже тоді Рильський зумів помітити в житті і оспівати паростки дружби між народами нашої країни і трудящими країн, що боролися проти гітлерівського гніту та чекали від нас братерської допомоги. В післявоєнні роки ці паростки розрослися і розцвіли пишними квітами справжньої безкорисної дружби і взаємоповаги. Ця міцна, животворна дружба стала джерелом, звідки черпають сили для свого творчого натхнення письменники як Радянського Союзу, так і країн народної демократії. Серед них лунко звучить голос Максима Рильського. Так, вже у збірці «Мости» він, продовжуючи оспівувати дружбу народів нашої Батьківщини (вірші «Москва», «Київ-Москві», «Радянська Україна», «Орлина сім'я», «Цінандалі» та інші), славить загартовану в спільних боях проти фашизму дружбу між радянськими народами і трудящими країн народної демократії («Мости», «Дві сили», «Гей, слов'яни», «Софія»). Здійснилися мрії великих геніїв людства Пушкіна, Шевченка і Міцкевича про братерську єдність слов'ян:

Гей, слов'яни! В нашім колі
Цвіт любові розцвіта!
Наше гасло — мир і воля,
Прапор — дружба золота!

(«Гей, слов'яни!»)

Ця ж тема дружби народів знаходить своє розкриття у циклах поезій «У молодій Польщі» та «Відгуки» (збірка «Наша сила»), у віршах «Братові корейцеві», «Жак Дюкло» та багатьох інших, у плодотворній невтомній роботі Рильського як перекладача.

На знаменну історичну подію — 300-річчя воз'єднання України з Росією поет відгукнувся новою книжкою — «300 літ», тепло сприйнятою нашим читачем та позитивно оціненою в критиці. Вірші цієї збірки — хвилююче поетичне слово любові і вдячності від імені українського народу своєму єдинокровному братові — великому народові російському за незмінну допомогу і підтримку на протязі віків.

У найтяжчу, у лиху годину,
Потраплявши в коло вогняне,
Відчувала братнього народу,
Україно, ти плече міцне.

Здійснилась віків висока мрія,
Пломені стяг наш угорі,
Бо явила братня нам Росія
Путь до непогасної зорі.

(«Триста літ»)

Успішно продовжує Рильський в післявоєнні роки працювати в жанрі інтимної лірики («Нащадок», «Не бійся смутку», «Голуби над Москвою» із збірника «Братерство», «Пізні солов'ї» із збірки «Наша сила» та інші). По-новому зазвучала в цих поезіях тема, в свій час висловлена Рильським в «Декларації обов'язків поета і громадянина». Думки про обов'язки свої перед суспільством, перед народом, ніколи не покидали поета. Але ніколи ще ці думки не були висловлені з такою прозорістю, ніколи ще з такою ясністю, так чітко не говорив він про свої обов'язки, як в післявоєнні роки, зокрема в циклі віршів «Пізні солов'ї». Рильський говорить, що письменник повинен бути активним учасником життя, а не «свідком віддала», що тільки слово, «вмите потом непогамовного труда», залишить слід у серці народу; коли письменник трудиться для людей, а не для «допотопних снобів», то в творчу путь повинен брати «любов і гнів» («Товаришеві по перу»).

Велике місце в творчості поета займає пісня. Але пісня не лише свого народу:

Люблю пісні мого краю
Та не спинюсь на тім лишень:
З любов'ю вухо привертаю
До братніх на землі пісень.

Роки не зменшують творчого запалу, творчого горіння в серці поета; шукання нових тем, образів, відсутність найменшого застою, зупинки, постійний творчий неспокій — такий девіз проголошує душою молодий і молодіючий Рильський:

Ні! Жити, любити, співати,
Горіть — до останнього дня!

Вдаються Рильському, як і в попередні роки, ліро-епічні портрети та ескізи діячів культури минулого і радянських часів («Шевченко», «Саксаганський», «Якубові Коласу», «Янка Купала», «Пам'яті Михайла Івановича Калініна», «Пам'яті Петра Павленка» та ін.), пейзажна лірика.

Новим явищем у післявоєнній поезії Рильського є жанр ліричного репортажу. Безпосередні враження від подорожей, зустрічі з людьми, їх думки, бажання, а також свої думки про побачене, почуте складають зміст цілих віршованих циклів «У молодій Польщі», «Подорож» (збірка «Наша сила»), «Подорож на Закарпаття» та «Миргородські записи» (збірка «Ранок нашої Вітчизни»). Ці подорожні враження переростають рамки звичайного репортажу, нарису. Рильський вміє узагальнювати, типізувати бачене, робить з нього глибокий філософський висновок. Його вражають картини післявоєнної розквітаючої вітчизни, оновлене обличчя народнодемократичної Польщі. Дивують своєю грандіозністю споруди, невимовною красою — картини природи, підкореної волі людини. Та за всім цим поет вміє побачити основне — Людину-трудівника:

Але найбільше диво — це людина,
Що творить тут, шукає ненастанно ...
... Невтомний перетворювач природи,
Грядущої комуні трудовник.

(«Асканія Нова»)

Таким чином, з невеличких фрагментів — подорожніх вражень — складається цілісна картина життя народу, країни, з розрізнених пісень — могутня симфонія будівництва нового життя в країнах народної демократії, будівництва комуністичного суспільства в нашій країні.

Рильський розуміє, що його розповідь про переможний рух радянського народу до вершин комунізму буде неповною, а спів непереконливим, якщо не сказати про силу, яка організовує, направляє і веде народ по цьому шляху — про велику і

мудру нашу Партію. Тому тема партії займає одно з центральних місць у творчості Рильського. Яку б сторону життя радянського народу не розкривав перед нами поет, він одночасно знайомить нас з животворною і багатогранною діяльністю Комуністичної партії. Бо ж Партія —

... у кожному повороті
Землі радянської стерна,
Вона у книзі і в роботі,
В народнім диханні — вона.

(«Партія»)

Ця тема знайшла особливо вдале образне і емоційне розкриття у віршах «Мости», «Партії», «Привіт Закарпаттю», «Слово про партію», «Навкруг ЦК свої згуртуймо лави» та в ряді інших.

Короткий огляд ідейно-тематичного багатства творчості Максима Рильського показує, як від збірки до збірки все більше розкриваються можливості його могутнього поетичного таланту. Вся гама почуттів, переживань і думок радянської людини в знаменні роки переходу від соціалізму до комунізму знаходить художньо-переконаливе відображення в творчості поета-патріота. Як саме життя — така різноманітна і багата в тематичному відношенні поезія Рильського. Милозвучним, точним і світлим є вірш поета, дохідливе і хвилююче його слово. Висловлюючи думку багатомільйонного читача, Микола Бажан на III з'їзді письменників України назвав Максима Рильського поруч з Павлом Тичиною — найвидатнішим поетом нашої республіки. В числі найвидатніших поетів Радянського Союзу був названий Рильський і в доповідях, виголошених на II з'їзді СРП. Указом Президії Верховної Ради Союзу РСР від 18 березня 1955 року Максим Рильський за заслуги в галузі розвитку художньої літератури у зв'язку з шістдесятиріччям з дня народження нагороджений ще одним орденом Леніна.

Максим Рильський — поет з виразно окресленою творчою індивідуальністю. Л. А. Булаховський у своїй статті «Максим Рильський — поет-патріот», яка і сьогодні є однією з кращих і ґрунтовніших щодо аналізу художніх особливостей і мистецької якості творчості Рильського, зазначає, що ця творчість «має свій власний голос, чіткий і певний з мужньо-урочистою домінантою і м'якими теплими обертонами. Цьому голосові мимохіть віриш, як не «поставленому», а такому, що звучить од природи»¹. Своєрідність тембру поетичного голосу Рильського відзначив Самед Вургун у співповіді про радянську поезію на II з'їзді СРП, підкресливши, що патріотична лірика Рильського пройнята «глибоким роздумом і щирим пафосом».

¹ Л. Булаховський. Максим Рильський — поет-патріот. Наукові записки АН УРСР, Інститут мови і літератури, т. III, 1946, стор. 47.

Рильський — глибоко національний, український поет, «що зріс на рідному ґрунті і увібрав у себе його кращі соки». Але використання національної спадщини і спадщини інших народів у нього завжди творче. Під пером Рильського засяяла новими гранями багата українська мова. Своєю творчістю Рильський ще раз підтверджує істину, доказану вже Шевченком, про невичерпні можливості української мови і щодо підпорядкування найрізноманітнішим строфічним та метричним нормам, і щодо висловлення найскладніших думок і почуттів. Цілком справедливо відзначає академік Л. А. Булаховський, що Рильський займає в культурному житті українського радянського народу «своє почесне місце не тільки як багата художня індивідуальність, але й як майстер мови, що прекрасно володіє всіма засобами народної мови в її живих фактах і в її так само живих творчих тенденціях. Він довів як поет з усією переконливістю факта, що українська мова має все потрібне для повного художнього висловлення як ідей, образів, емоцій, що зросли на рідному українському ґрунті, так і всього, що зросло на ґрунтах чужих: від культур Сходу до холодної витонченості французького класицизму XVII віку»².

Великого значення в культурному житті нашого народу набуває також робота Максима Рильського як перекладача. І по кількості перекладених на українську мову творів з інших літератур, і по якості виконання цієї роботи Рильський по праву вважається одним з найвидатніших майстрів художнього перекладу в усій радянській літературі. Він входить в число трьох письменників-перекладачів нашої країни (М. Лозінський, С. Маршак і М. Рильський), удостоєних за свої переклади найвищої нагороди — Сталінської премії. Видана в 1952 році книжка вибраних перекладів М. Рильського дає уявлення про широту, розмах і інтенсивність роботи її автора як перекладача. В книзі зміщені переклади з 13 літератур творів 51 автора. Книжка, звичайно, не вичерпує ні кількості авторів, твори яких перекладав Рильський, ні навіть назв перекладених ним творів тих письменників, що в ній названі. Так, список авторів можна було б доповнити іменами Мольєра, Корнеля, Расіна, Вольтера, Стефана Маларме, Теофіля Готье, Шекспіра і ряду інших, а в список названих у збірнику творів вписати такі визначні роботи Рильського-перекладача як «Євгеній Онегін» Пушкіна, «Горе з розуму» Грибоедова, «Пан Тадеуш» Міцкевича, «Майська

¹ Л. Булаховський, Максим Рильський — поет-патріот. Наукові записки АН УРСР. Інститут мови і літератури, т. III, 1946, стор. 47

² Там же, стор. 43.

ніч» Гоголя, «Коник-горбокони́к» Єршова, «Слово о полку Ігореве» і багато інших.

Рильський — великий знавець теорії художнього перекладу. Йому належить цілий ряд кваліфікованих статей, які висвітлюють питання теорії і практики художнього перекладу в радянській країні. Перекладацьку роботу Максим Рильський справедливо вважає справою загальнонародної, державної ваги і прирівнює по значенню до оригінальної творчості письменника. «Українські переклади Пушкіна, — читаємо у одній із статей Рильського, — конче потрібні. Це, по-перше, спосіб наблизити пушкінську спадщину до широких мас нашого народу, які думають і говорять українською мовою, отже, значить, переклади є трамплін до дальшого ознайомлення з творчістю Пушкіна в оригіналі; а, по-друге, який це прекрасний спосіб вигострити свою мовну зброю, піднести українську мовну культуру на вищий щабель розвитку! Переклади Пушкіна на українську мову збагачують, отже, українську мову, українську поезію, літературу взагалі»¹. Зрозуміло, що ці думки стосуються не тільки Пушкіна, а взагалі всіх тих іншомовних письменників, до перекладу творів яких брався Рильський. Відомо, що Максим Рильський є співавтором доповіді про художній переклад, заслуханої та обговореної делегатами II Всесоюзного з'їзду радянських письменників.

Багато трудиться Рильський і як редактор книг інших перекладачів. При його безпосередній участі вийшли в світ українською мовою твори Пушкіна, Лермонтова, Некрасова, Міцкевича, Словацького, твори Івана Франка і Лесі Українки російською мовою та цілий ряд інших.

На окреме дослідження заслуговують численні літературно-критичні та публіцистичні статті Максима Рильського, кращі з яких увійшли у збірники «Дружба народів» (1951) та «Під зорями Кремля» (1953). Вже навіть ці дві збірки статей дають уявлення про те широке коло наукових, літературних і громадських інтересів, якими живе письменник і вчений. Серед опублікованих статей зустрічаємо оригінальні висококваліфіковані розробки творчості письменників — класиків української та інших братніх літератур («Про поезію Тараса Шевченка», «Пушкін і Шевченко», «Шевченко і сучасність», «Франко — поет», «Наш Гоголь», «Лермонтов», «Лірика Лесі Українки», «Адам Міцкевич», «Христо Ботев українською мовою», «Дювілею «Слова о полку Ігоревім» і т. д.), а також статті про радянських письменників—Маяковського («Він житиме завжди»), П. Тичину («Співець Радянської України» і «Поема Павла Тичини «Похорон друга»), А. Малишка («Сурмач молодого війська»), О. Вишню («Про Остапа Вишню»), Янку Купала («Янка Купала») тощо. Значний науковий інтерес для мовників і

¹ Збірник «О. С. Пушкін», К., 1938, стор. 22.

літераторів мають проблемні статті М. Рильського «Робота Й. В. Сталіна «Марксизм і питання мовознавства» та її роль у розвитку радянської літератури», «Праця Й. В. Сталіна «Марксизм і питання мовознавства» та проблеми мови в радянській літературі», «Світове значення радянської літератури», «У братерській співдружності», «Велична тема української поезії». Такі статті, як «Основні риси українського мистецтва», «Рицар української пісні», «Художники», «Московський Академічний Малий театр», «Панас Саксаганський» та інші говорять про те, що в особі Рильського ми маємо визначного знавця музикального і театрального¹ мистецтва.

Цілим рядом публіцистичних статей («Слово правди», «Два світи», «Покотилася лавина», «Наша боротьба священна») Максим Рильський приєднує свій голос до голосу багатомільйонного народу, який впевнено відстоює справу миру, говорячи рішуче «Ні!» паліям нової війни. Поет-патріот, співець радісної мирної праці людини, став справжнім народним трибуном, що поставив своє грізне і гнівне слово на сторожі цієї мирної праці.

Людина обертає в сад пустині
І в стоколосся колос оберта . . .
Людина йде, ясна її мета —
Хвала ж землі, підкореній людині!

---

¹ Рильський, крім перекладів драматичних творів, що йдуть у театрах республіки, написав лібретто опери «Щорс», а також обробив лібретто опер «Запорожець за Дунаєм», «Наталка Полтавка», «Іван Сусанін», «Тарас Бульба».

КОРОТКА БІБЛІОГРАФІЯ

І. Видання творів М. Рильського

- На білих островах. Лірика. К. «Життя і мистецтво». 1910. 64 стор.
Під осінніми зорями. Лірика. Кн. II, К. «Грунт». 1918. 128 стор.
На узліссі. Ідилія. К. «Шлях». 1918. 16 стор.
Синя далечінь. К. «Слово». 1922. 62 стор. 2000 екз.
Поєми. Х. «Червоний шлях». 1924. 32 стор. 550 екз.
Крізь бурю й сніг. К. «Слово». 1925. 78 стор. 2000 екз.
Тринадцята весна. К. ДВУ. 1926. 104 стор. 3000 екз.
Де сходяться дороги. К. «Слово». 1929. 100 стор. 1500 екз.
Гомін і відгомін. К. Держвидав України. 1929. 84 стор. 3000 екз.
Знак терезів. К. «Рух». 1932. 132 стор. 3105 екз.
Марина. Віршована повість. Х.-К. «ЛіМ». 1933. 156 стор. 3000 екз.
Київ. К. ДЛВ. 1935. 48 стор. 3000 екз.
Літо (поезії 1933-1936 рр.) К. ДЛВ. 1936. 108 стор. 5300 екз.
Україна. К. ДЛВ. 1938. 60 стор. 7600 екз.
Збір винограду. Львів. «Радянський письменник». 1940, 128 стор.
10000 екз.
Вибрані поезії (1918-1940 рр.). К. ДЛВ. 1940. 284 стор. 5000 екз.
Слово про рідну матір. Уфа. СРПУ. 1942. 28 стор. 5000 екз.
Велика година (поезії 1941-1942 рр.). Уфа. СРПУ. 1943. 168 стор.
Вибрані поезії (1918-1943 рр.). М. Укрвидав. 1943. 204 стор. 10000 екз.
Мости. Поезії. К. «Радянський письменник». 1948. 120 стор. 5000 екз.
Поезії (1910-1950 рр.). К. Держлітвидав. 1950. 423 стор. 30000 екз.
Братерство. Поезії. К. «Радянський письменник». 1950. 111 стор. 5000
екз.
Вибрані переклади. К. Держлітвидав. 1952. 323 стор. 10000 екз.
Наша сила. Поезії. К. «Радянський письменник». 1952. 128 стор.
10000 екз.
Весняна пісня. Поезії. К. Держлітвидав. 1952. 154 стор. 10000 екз.
300 літ. Поезії. К. «Радянський письменник». 1954. 100 стор. 8000 екз.
Вибране. К. Держлітвидав. 1954. 291 стор. 20000 екз.
Сад над морем. Поезії. К. «Радянський письменник». 1955. 130 стор.
16000 екз.
Дружба народів. Статті. К. Держлітвидав. 1951. 212 стор. 10000 екз.
Під зорями Кремля. Статті. К. «Радянський письменник». 1953. 232
стор. 6000 екз.

II. Твори М. Рильського в російських перекладах.

- Избранные стихи. Предисловие А. И. Белецкого. Гослитиздат. М. 1935.
206 стр. 5000 экз.
Стихотворения и поэмы. Перевод с украинского под редакцией Б. А.
Турганова. М. ГИХЛ. 1954. 304 стр. 25000 экз.
Избранное. Перевод с украинского. М. ГИХЛ. 1954. 591 стр. 20000 экз.

III. Критична література про М. Рильського

- Белецький А. Максим Рильський. Газ. «Правда», 19. III 1945.
Білецький О. Творчість Максима Рильського. Передмова до кн. М. Рильський. Поезії в трьох томах, т. I, К. ДВХЛ. 1946.
М. Рильський О. Максим Рильський. Передмова до кн. Максим Рильський, Твори в трьох томах, ДВХЛ, т. I, К., 1955.
Борщевський В. Тема дружби народів у творчості М. Т. Рильського. «Література в школі» № 2, 1955.
Булаховський Л. Максим Рильський — поет-патріот. Наукові записки АН УРСР, Інститут мови і літератури, т. III, 1946.
Данькевич А. Поет народу. Газ. «Правда України», 20. III 1945.
Кирилюк Е. Поет великого народу. «Українська література» № 7. 1943.
Крижанівський С. Максим Рильський. Передмова до кн. М. Рильський. Вибране. К. «Радянський письменник». 1954.
Крижанівський С. Післявоєнна творчість Максима Рильського. «Вітчизна» № 3, 1955.
Крижановський С. Стихи Максима Рильського последних лет. «Дружба народов» № 3, 1955.
Крижанівський С. Максим Рильський. Критико-біографічний нарис. К. «Радянський письменник». 1955.
Левін Г. Світ поета. «Літературний журнал» № 5, 1940.
Лейтес А. Максим Рильський. Газ. «Правда», 29. IX 1936.
Новиченко Л. Повість про поета. «Радянська література» № 4. 1940. Окремим виданням: Повість про поета, К. «Радянський письменник». 1941.
П'янов В. До нових вершин. «Дніпро» № 3, 1955.
Северов П. Співець великого народу. «Літературна критика» № 3. 1940.
Стельмах М. На Калиновому мосту. «Советская Украина» № 3. 1955.
Шаховський С. Максим Рильський. «Дніпро» № 3, 1945.
Яновський Ю. Максим Рильський. Газ. «Известия» 20. III 1945.

Редактор видавництва Т. А. Веремчук

Техредактор А. В. Малявко

Коректор Л. З. Шимко

Федор Матвеевич Неборячок. Максим Рильський.

Літературно-критический очерк.

БГ 06087. Здано до набору 15. IX 1955 р. Підписано до друку 29. XII 1955 р.
Формат паперу $60 \times 92 \frac{1}{16} = 1,875$ пап. арк. — 3,75 друков. арк. Обліково-вид.
арк. 3,6. Тираж 10.000. Ціна 1 крб. 45 коп. Зам. № 21.